

Hankehakemus

Perhekeskustoimintamalli Lappiin – integroidut moni- toimijaiset palvelut perheille

Asta Niskala & Virpi Filppa

3.11.2016

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Sisällys

Tiivistelmä.....	2
1 Hankkeen nimi	4
2 Alue ja toimintamalli.....	4
3 Hakijan tiedot.....	4
4 Lähtötilanne	5
4.1 Toiminta-alue ja väestö	5
4.2 Palvelurakenne	8
4.3 Haasteet.....	13
4.4 Maakunnallinen lapsiperhepalveluiden kehittämistyö	15
5 Kehitettävien toimintamallien kuvaus	23
5.1 Perhekeskustoimintamalli	24
5.2 Vanhemmuuden ja parisuhteen tuki.....	26
5.3 Erotilanteen palvelut	27
5.4 Monikulttuuristen lasten, nuorten ja perheiden erityistarpeet.....	28
5.5 Lasten somaattinen ja psykiatrinen erikoissairaanhoido osana perhekeskustoimintamallia	31
5.6 Lastensuojelun monitoimijainen toimintamalli.....	33
6 Hankkeen toteutus ja aikataulu	34
7 Tarvittavat voimavarat.....	38
8 Viestintä ja vaikuttaminen	39
9 Toiminnan arviointi.....	40

Tiivistelmä

PERHEKESKUSTOIMINTAMALLI LAPPIIN – INTEGROIDUT MONITOIMIJAISET PALVELUT PERHEILLE 1.1.2017–31.12.2018

Taustaa

Hankkeen keskiössä ovat lapsi- ja perhepalveluiden saatavuutta ja selkeyttä vahvistava palvelu- ja toimintamalli sekä perheiden voimavaroja, osallisuutta ja vanhemmuutta tukevat toimet ja palvelut. Kokonaisuus toteutetaan laajassa yhteistyössä eri toimijoiden kesken huomioiden saamenkieliset perheet ja heidän palvelutarpeensa. Haasteena ovat maakunnan pitkät välimatkat, lapsiperheiden määrän väheneminen, koulujen ja toiminnallisten keskittymien karsiutuminen, palveluiden hajanaisuus, koordinoimattomuus ja saavuttamattomuus sekä tarvittavan erityisosaamisen puuttuminen. Nuorten haasteita ovat muun muassa arjenhallinta, sosiaalinen epävarmuus ja selviytyminen. Palveluiden puute, vastuunjaolliset epäselvyydet ja pallottelu hankaloittavat avun ja tuen saannin mahdollisuuksia. Sote-valmistelutyössä huomio on ollut yhteen nivoutuvien, perheitä tukevien toimien ja palveluiden kokonaisrakenteessa, jossa on tarkasteltu saatavuutta, monitoimijuutta, osaamista, ennaltaehkäisyä ja monipuolisia palveluiden tuottamisen muotoja (live, digi, mobiili) asiakkaiden ja ammattilaisten näkökulmista. Perhekeskustoimintamalliksi yhteen nivellyvät toiminnot ja palvelut tukevat kehitystä kohti osallistavaa, lapsiystävällistä Lappia.

TAVOITE

Tavoitteena on luoda Lappiin koordinoitu perheiden voimavaroja vahvistava perhekeskustoimintamalli. Mallissa yhteen sovitetaan julkiset palvelut, järjestöt, seurakunnat, yksityiset sekä vapaaehtoiset toimijat. Perhekeskustoimintamallia luotaessa toteutetaan toiminnallinen integraatio ja kehitetään lapsi- ja perhepalveluiden toimintakäytäntöjä. Uudistuksessa huomioidaan sujuva tiedonkulku, muutosjohtamisen tuki ja henkilöstön osaamisen kehittäminen sekä yhteiset vaikuttavat työmuodot. Tarkoituksena on myös vahvistaa ennaltaehkäiseviä toimia ja varhaisen tuen muotoja koordinoitusti sekä edistää lasten/nuorten palvelutarpeisiin vastaamista ja perheiden osallisuutta.

TOIMINTA

Lapin olosuhteisiin soveltuvan perhekeskustoimintamallirakenteen luominen

- A. Palveluneuvontamallin ja ohjausteknisen alustan kehittäminen perhekeskustoimintamallin puitteissa
- B. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen
  - Perhevalmennuksen ja vanhemmuutta tukevien ryhmätoimintojen laajentaminen
  - Vanhempia kasvatustaidoissa ja -keinoissa ohjaavan, näyttöön perustuvan, mallin (esim. Voimaperheet) käyttöönotto
- C. Erotilanteen palveluiden kehittäminen
  - Eroperheille suunnattujen tukimuotojen kuten eroneuvo- ja vanhemman neuvo -toimintamuotojen laajentaminen alueelle digitalisuutta hyödyntäen
- D. Monikulttuuristen lasten, nuorten ja perheiden erityistarpeiden huomioiminen palveluissa
- E. Erityistason sosiaali- ja terveyspalvelujen integraatio perhekeskustoimintamalliin
  - Lasten somaattisen ja psykiatrisen erikoissairaanhoidon digitaalisuutta hyödyntävien toimintamallien ja menetelmien kehittäminen
- F. Lastensuojelun monitoimijaisen toimintamallin soveltaminen ja kehittäminen
  - Hackneyn toimintamallin rakenteiden luominen, toimintaperiaatteiden ja osaamisen omaksuminen sekä soveltaminen asiakastyöhön

TULOKSET

Lapin olosuhteisiin kiinnittyvä perhekeskustoimintamalli on syntynyt. Lapsiperheiden palveluiden kokonaisrakenne on selkeytynyt, palveluohjausmalli kehittynyt ja palveluiden saatavuus parantunut. Pal-

velutarpeisiin vastataan 'heti koppi' -periaatteella. Sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan yhteistyö ja toimintakäytännöt ovat lähentyneet yhteisen vuoropuhelun lisääntymisen kautta. Palveluprosessit ja tiedonkulku perheiden palveluissa on parantunut. Lasten, nuorten ja perheiden toiminnalliset ja vuorovaikutukselliset areenat (kohtaamispaikat) ovat vahvistaneet osallisuuden kokemusta palveluissa, yhteisössä ja päätöksenteossa. Henkilöstön osaaminen ja hyvinvointi on lisääntynyt. Esimiehiä on tuettu muutoksessa. Käytössä on aiempaa monipuolisempia, helppokäyttöisiä teknologisia ratkaisuja, jotka lisäävät palveluiden ja erityisosaamisen saavutettavuutta. Myös erityistason sosiaali- ja terveyspalvelut ovat saavutettavissa perhekeskustoimintamallin kautta oikea-aikaisesti ja kustannustehokkaasti. On luotu hallinnollis-organisatoriset puitteet ja asiakastyön valmiudet soveltaa monitoimijaista lastensuojelun toimintamallia systemaattisesti.

Kärkihankkeen rahoituskriteerien täyttyminen

Kehittämistavoite kiinnittyy hakujulistuksen

kokonaisuuteen 2. Lapsi- ja perhepalveluiden perhekeskustoimintamalli sekä

kokonaisuuteen 4. Erityis- ja vaativamman tason palveluiden kehittäminen osa-alueisiin

- 2 a. Lastensuojelun työmuotojen vahvistaminen / lastensuojelun monitoimijainen toimintamalli ja
- 3. Erityistason palveluiden uudistaminen / Aluekattavuuteen ja yhdenvertaisuuteen digitaali-palveluiden tuella.

Pilotoinnissa on mukana koko Lapin maakunta.

Mukana ovat Lapin kunnat, kuntayhtymät, maakuntaliitto sekä järjestöjä, seurakuntia, yrityksiä, lapsia, nuoria ja perheitä.

---

1 Hankkeen nimi

”Perhekeskustoimintamalli Lappiin – integroidut monitoimijaiset palvelut perheille”. Hankevalmisteluprosessin kuluessa hankekokonaisuus on ollut otsikoituna myös ”Perhekeskustoimintamalli toimintojen ja palveluiden yhdistäjänä”, mikä esiintyy edelleen nimikkeenä osassa liiteasiakirjoista.

Kehittämistavoite kiinnittyy Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman kärkihankkeen hakujulistuksen¹ **2. Lapsi- ja perhepalveluiden perhekeskustoimintamalli** -kokonaisuuteen sekä **4. Eriyis- ja vaativamman tason palveluiden kehittäminen** -kokonaisuudesta osa-alueisiin **2 a. Lastensuojelun työmuotojen vahvistaminen/lastensuojelun monitoimijainen toimintamalli** ja **3. Eriyistason palveluiden uudistaminen/aluekattavuuteen ja yhdenvertaisuuteen digitaalipalveluiden tuella**.

2 Alue ja toimintamalli

Hanke toteutetaan Lapin maakunnassa, johon kuuluvat Lapin maakunnan kaikki kunnat (21): Enontekiö, Inari, Kemi, Kemijärvi, Keminmaa, Kittilä, Kolari, Muonio, Pelkosenniemi, Pello, Posio, Ranua, Rovaniemi, Salla, Savukoski, Simo, Sodankylä, Tervola, Tornio, Utsjoki ja Ylitornio.

Hankkeen hallinnoijana toimii Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä ja toteuttajana Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, kuntien omarahoitusosuuksista vastaavat Lapin ja Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirit.

Hanke kiinnittyy lapsi- ja perhepalveluiden **2. perhekeskustoimintamalli** -kokonaisuuteen sekä **4. erityis- ja vaativamman tason palveluiden kehittäminen** -kokonaisuudesta osa-alueeseen **2 a. lastensuojelun työmuotojen vahvistaminen / lastensuojelun monitoimijainen toimintamalli** ja osa-alueeseen **3. Eriyistason palveluiden uudistaminen**.

3 Hakijan tiedot

Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä

Myllärintie 35

96400 Rovaniemi

Y-tunnus 0210574-6

Vastuuhenkilö: Anita Lammassaari, johtaja, Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä

Yhteyshenkilö: Asta Niskala, vs. kehitysjohtaja, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (1.2.2017 alkaen Kaisa Kostamo-Pääkkö, kehitysjohtaja)

Hankkeeseen haetaan projektipäällikkö, joka toimii hankkeen vetäjänä.

---

¹ Hakujulistus osoitteessa http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75414/RAP_2016_52_HakujulistusKarkihanke3KORJATTU12092016.pdf?sequence=1

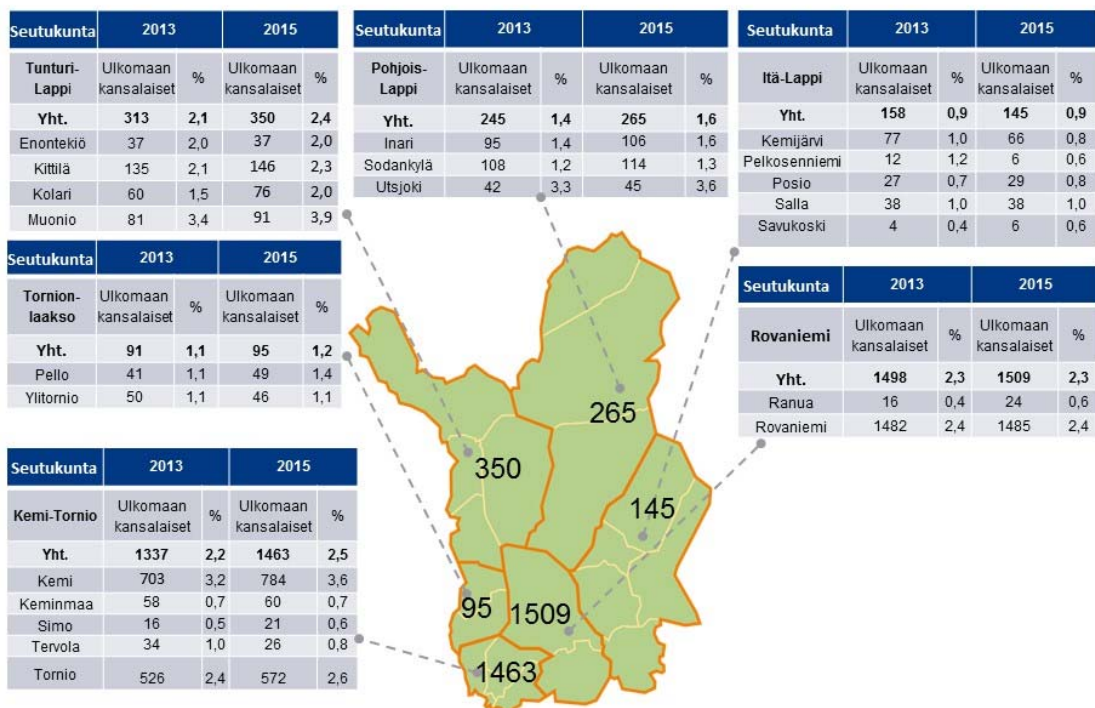
4 Lähtötilanne

4.1 Toiminta-alue ja väestö

Lapin maakunta on 92 662 neliökilometrin pinta-alallaan Suomen maakunnista suurin kattaen 30 prosenttia koko maan pinta-alasta. Etäisyydet sekä maakunnan sisällä että valtakunnan keskuksiin ovat pitkät ja asutus harvaa väestötiheyden ollessa keskimäärin 2 asukasta neliökilometriä kohden. Lapin maakunnassa on 21 kuntaa, joissa asukkaita 180 858². Työikäisiä Lapin väestöstä oli 127 001, alle kouluikäisiä 12 895, ja yli 65-vuotiaita 40 962 asukasta. Väestön väheneminen ja ikääntyminen näkyvät huoltosuhteen heikkenemisenä. Huoltosuhte oli Lapissa 61,2, kun koko maassa vastaava luku oli 58,2. Tilastokeskuksen (2015) väestöennusteen mukaan vuonna 2025 Lapissa on 178 531 asukasta, joista alle 14-vuotiaita 26 991, 15–64-vuotiaita 100 389 ja yli 65-vuotiaita 51 151 asukasta.

Kuntien välinen nettomuuttotappio oli 985 asukasta, kun taas nettomaahanmuutto oli 426 asukasta. Ulkomaalaistaustaisen väestön määrä ei kuitenkaan juuri noussut edellisvuodesta: vuonna 2015 Lapissa asui 3 827 ulkomaan kansalaista eli 33 enemmän kuin edellisvuonna (kuvio 1). Lapin maahanmuutto-strategian ennusteen mukaan vuonna 2030 Lapissa asuu 12 000 ulkomaan kansalaista. Ennusteesta tullaan kuitenkin jäämään, mikäli nykyinen kasvuvauhti jatkuu (n. 4 %:n kasvu 2012 lähtien)³.

Lapin ulkomaan kansalaiset seutukunnittain 2015

KUVIO 1 LAPIN ULKOMAAN KANSALAISET SEUTUKUNNITTAIN 2015

² Tilanne 31.12.2015, sotkanet.fi

³ Suopajarvi A-M 2016. Kiintiöpakolaisille uusia kuntapaikkoja Lapista? -diat 10.10.2016.

Saamelaisia asuu Suomessa noin 240 kunnan alueella. Saamelaiskäräjien vuonna 2015 keräämien tietojen mukaan Suomessa on 10 085 saamelaista. Suomen saamelaisista jo noin 64,69 % (6 681) asuu saamelaisalueen ulkopuolella, heistä 653 ulkomailla. Saamelaisten kotiseutualueella asuu 3 404 saamelaista. Alle kymmenen vuotiaista lapsista yli 74 % asuu saamelaisalueen ulkopuolella ja vastaavasti yli 75-vuotiaista 76 % asuu saamelaisalueella. Näin ollen reilu enemmistö lapsista, nuorista ja parhaassa työiässä olevista aikuisista asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Saamea puhuu alle puolet saamelaisista. Pohjoissaamea puhuu 70–80 % sekä inarinsaamea ja koltansaamea kumpaakin alle 15 % saamenkielisistä saamelaisista. Saamen kielellä tarkoitetaan saamen kielilain mukaan kaikkia Suomessa puhuttavia saamen kieliä.

Tilastollisen kuntaryhmittelyn mukaan Lapin kaupunkimaisia kuntia ovat Kemi, Rovaniemi ja Tornio, taajaan asuttuja Kemijärvi ja Keminmaa ja muut 16 kuntaa maaseutumaisia. Seutukuntia on kuusi: Itä-Lappi (Kemijärvi, Pelkosenniemi, Posio, Salla ja Savukoski), Kemi-Tornio (Kemi, Keminmaa, Simo, Tervola ja Tornio), Pohjois-Lappi (Inari, Sodankylä ja Utsjoki), Rovaniemi (Rovaniemi ja Ranua), Torniolaakson (Pello ja Ylitornio) ja Tunturi-Lappi (Enontekiö, Kittilä, Kolari sekä Muonio). Ennusteiden mukaan Lapin maakunnan kuntien väestömäärä pienenee Rovaniemeä, Kittilää, Utsjokea, Kolaria ja Torniota lukuun ottamatta seuraavien vuosikymmenten aikana. Suurimpien väestökatojen arvioidaan kohdistuvan Ranuaan, Pelloon, Sallaan ja Ylitornioon.

Lapsiperheiden määrä on laskenut koko maassa, niin myös Lapissa. Vuonna 2015⁴ Lapissa oli lapsiperheitä runsaat kolme prosenttiyksikköä vähemmän kuin koko maassa keskimäärin. Eniten lapsiperheitä oli Rovaniemellä (40,5 %), Keminmaassa (39,6 %) ja Torniossa (39,5 %). Vähiten lapsiperheitä oli Itä-Lapin ja Torniolaakson seutukunnissa. Lapissa oli yksihuoltajaperheitä enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Myös elatustukea saavien 0–17-vuotiaiden osuus oli suurempi kuin keskimäärin koko maassa.

Nuoria ikäluokkia (0–18 vuotta) on Lapissa koko maata vähemmän. Vuonna 2015⁵ alle kouluikäisten osuus Lapissa oli 7,1 % väestöstä, kun koko maassa prosenttiosuus oli 7,6. Kouluikäisten, 7–15-vuotiaiden osuus oli 9,3 % väestöstä, kun luku koko maan osalta oli 9,8 %. Suhteellisesti eniten lapsia ja nuoria oli Rovaniemen ja Kemi-Tornion seutukunnissa. Vähiten heitä oli Itä-Lapin seutukunnassa. Alakouluikäisten määrän arvioidaan kasvavan seuraavat neljä-viisi vuotta, vuonna 2025 ollaan jälleen tämän hetkisissä oppilasmäärissä. Yläluokkalaisten määrä laskee vuoteen 2020, jonka jälkeen määrä alkaa kasvaa ja nousu jatkuu vuoteen 2025. Ikäryhmien kehityksessä seutukuntien ja kuntien väliset erot ovat kuitenkin suuria⁶ (ks. kuvio 2).

Opetus on päättynyt monissa maaseudun pikkukouluissa oppilasmäärän vähenemisen ja säästöyiden vuoksi ja erityisesti vuosiluokkien 1–6 kouluja on lakkautettu tai yhdistetty toi-

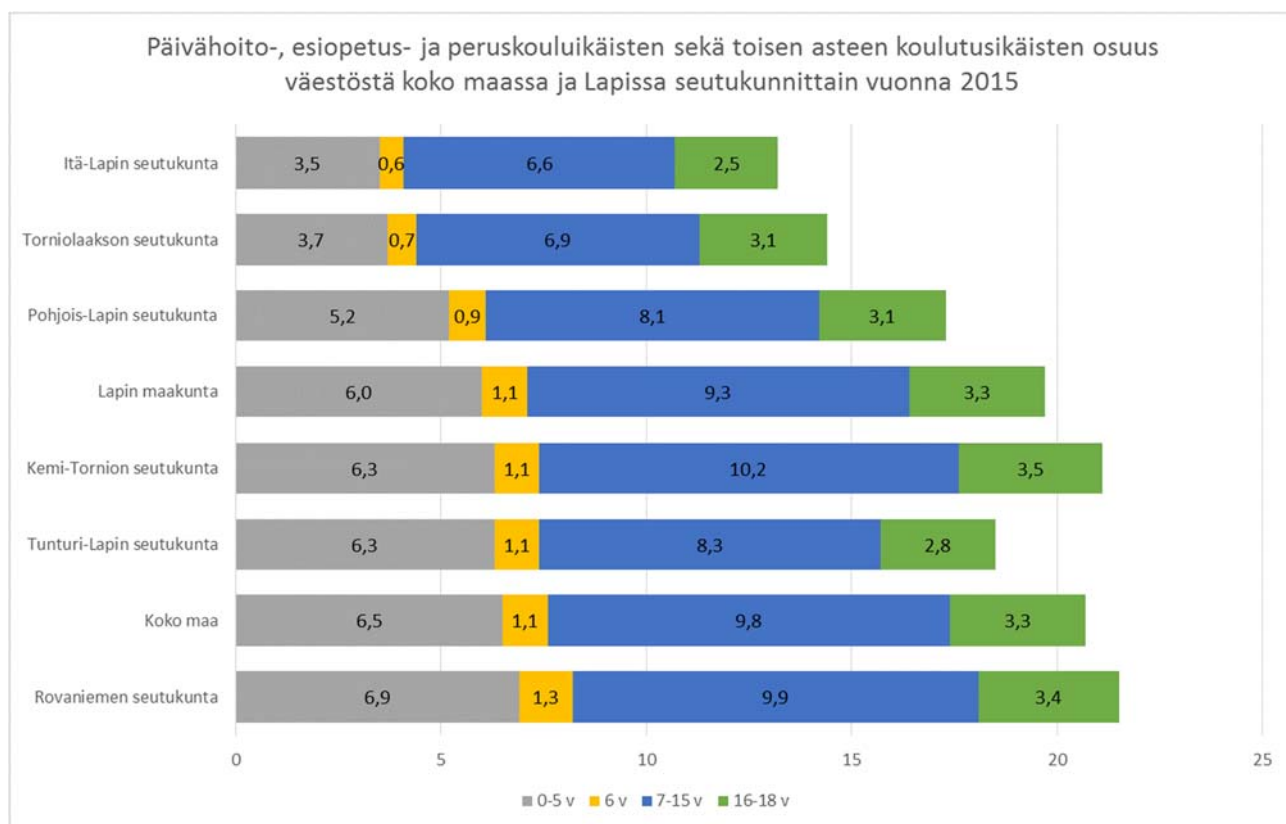
---

⁴ Sotkanet.fi

⁵ Sotkanet.fi

⁶Lapin aluehallintovirasto: Perusopetuksen ikäluokka ja ennuste osoitteessa <https://www.patio.fi/web/pepa-2015-laavi/perusopetuksen-ikaluokkaennuste>

seen kouluun. Myös perinteisten yläkoulujen määrä on vähentynyt yhtenäisten peruskoulujen lisääntymisen myötä, ja yläkouluja on Lapissa enää seitsemän. Kaikkiaan vuoden 2011 jälkeen on lakannut 17 koulua.⁷

KUVIO 2 ALLE 18-VUOTIAIDEN OSUUDET LAPIN SEUTUKUNNISSA VUONNA 2015

Viime vuosina nuorten, 16–24-vuotiaiden, osuus on vähentynyt koko maassa, niin myös Lapissa. Rovaniemi ja Tornio opiskelukaupunkeina ylittävät nuorten osuudessa maan keskiarvon, vaikka kehitys onkin muuta maata noudattaen vähenevä⁸. Lapin 21 kunnan ja kuu- den seutukunnan väliset erot toisen asteen koulutuksen saavutettavuudessa ovat erittäin suuria. Maaseutumaisten kuntien nuorten koulutusmahdollisuudet ovat Lapin kaupunkeihin ja Manner-Suomeen verrattuna paljon heikommat⁹.

Muu kuin suomi, ruotsi tai saame äidinkielenään puhuvien osuus on viime vuosina kasvanut, mutta Lapissa muuta maata hitaammin. Vuonna 2014 koko maan keskimääräinen osuus oli 56,7 % ja Lapin 23,3 %. Vuonna 2015 Lapissa puhuttiin n. 80 vierasta kieltä (venäjää 917, englantia 290, saksa 247, arabia 242, viro/eesti 222, persia/farsi 219, thai 214)¹⁰.

⁷ Lapin aluehallintovirasto: Koulujen määrä ja koko, oppilaiden määrä osoitteessa <https://www.patio.fi/web/pepa-2015-laavi/koulut-ja-oppilaat>

⁸ Sotkanet.fi

⁹ Lapin aluehallintovirasto: Toisen asteen koulutuksen saavutettavuus osoitteessa <https://www.patio.fi/web/pepa-2015-laavi/tiivistelma1>

¹⁰ Suopajarvi A-M 2016. Kiintiöpakolaisille uusia kuntapaikkoja Lapista? -diat 10.10.2016.

Yleinen pienituloisuusaste oli vuonna 2014 Lapissa korkeampi kuin koko maan osalta keskimäärin¹¹. Kuntakohtaisesti korkein pienituloisuusaste oli Savukoskella, Enontekiöllä, Ranualla ja Posiolla. Lapissa on pienituloisia lapsiperheitä enemmän kuin keskimäärin koko maassa. Vain Pohjois-Lapin ja Torniolaakson seutukunnissa tilanne oli koko maata hiukan parempi¹². Yksinhuoltajaperheissä pienituloisuusaste on lähes kolminkertainen kahden vanhemman perheisiin verrattuna. Toimeentulotukea saaneiden lapsiperheiden osuus on Lapissa vähän koko maata korkeampi. Suhteellisesti pienin osuus Lapissa oli Tunturi-Lapin seutukunnassa ja suurimmat osuudet Torniolaakson ja Itä-Lapin seutukunnissa. Alueelliset erot ovat suurimmillaan lähes neljä prosenttiyksikköä, mikä selittyy muun muassa kuntien ja alueiden erilaisella elinkeino- ja väestörakenteella. Lapissa lapsiasuntokunnat asuvat kaikissa seutukunnissa ahtaammin kuin keskimäärin lapsiperheet koko maassa¹³. Suhteellisesti eniten ahtaasti asuvia lapsiperheitä on Tunturi-Lapin seutukunnassa ja vähiten Rovaniemen seutukunnassa¹⁴. Köyhyys kaventaa lapsen mahdollisuuksia osallistua elinpiirinsä tavanomaiseen elämään, vaikuttaa kielteisesti lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen, aiheuttaa osattomuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia, häpeää ja vaikuttaa kielteisesti terveyteen¹⁵.

Koulutustasomittaimen mukaan laskettuna Lapin koulutustaso on viime vuosina noussut koko maan nousutasoa noudattaen, mutta Lapin väestön koulutustaso (322) on koko maan keskiarvoa (355) alhaisempi¹⁶. Myönteistä on kuitenkin, että Lapissa koulutuksen ulkopuolelle jää suhteellisesti vähemmän nuoria kuin koko maassa, selittyy erityisillä kehittämishankkeilla sekä viime vuosien oppilashuollon (koulukuraattorit) ja nuorisotyön panostustoimilla.

Vuonna 2015 Lapin nuorisotyöttömyys oli neljä prosenttiyksikköä korkeampi kuin maassa keskimäärin¹⁷. Nuorten ikäluokkien pieneneminen maaseudulla vaikuttaa alueen elinkeinorakenteeseen. Väestörakenteen vinoutuminen voi jouduttaa edelleen joidenkin alueiden näivettymistä¹⁸.

4.2 Palvelurakenne

Vuonna 2013 Lapissa syntyi 1 838 lasta, kun vuonna 2015 syntyi 217 vauvaa vähemmän (1621). Jokaisessa Lapin kunnassa on neuvola, jonka rooli raskauden, vanhemmaksi tulemisen ja pikkulapsivaiheen tukirakenteena on hyvin tärkeä. Vuosina 2013–2015 äitiysneuvolaikäntien määrä on ollut Lapissa (763/1 000 15–44-vuotiasta naista) korkeampi kuin koko

---

¹¹ Sotkanet.fi

¹² Lapin aluehallintovirasto: Tieto paikallaan, Patio osoitteessa <http://www.patio.fi/suodatus?e=171589&m=18759&t=18756&y=18740>

¹³ Sotkanet.fi

¹⁴ Lapin aluehallintovirasto: Tieto paikallaan, Patio osoitteessa <http://www.patio.fi/suodatus?e=171589&m=18759&t=18756&y=18740>

¹⁵ Iivonen 2015. Ajankohtaiskatsaus lapsiperheköyhyyteen. Diaesitys 30.10.2015. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

¹⁶ Hyvinvointikompassi alueellisen hyvinvoinnin seurantaan osoitteessa <http://www.hyvinvointikompassi.fi/web/hyvinvointikompassi/vaesto-profiili>

¹⁷ Sotkanet.fi

¹⁸ Luotsi-Lappi: Lapin toimintaympäristö/Osaaminen ja tutkimustoiminta/Koulutuksen saatavuus osoitteessa <http://luotsi.lappi.fi/koulutuksen-saatavuus-ja-osaamisen-kehittaminen>

maassa keskimäärin (702), toisaalta neuvolalääkärikäyntejä on vähemmän (137) kuin koko maassa (175)¹⁹. Jokaisessa kunnassa on neuvola, mutta käytössä olevat lääkäriresurssit saattavat vaihdella.

Pohjoissaamenkieliset terveydenhoitajat työskentelevät osa-aikaisesti Utsjoella ja Enontekiöllä. Enontekiöllä terveydenhoitaja toimii 50 % työajasta työterveyshuollossa ja 50 % kotisairaanhoidossa ja tarpeen mukaan äitiys- ja lastenneuvolassa sekä kouluterveydenhuollossa. Toiminta-alueena on Enontekiön kunta Karesuvantoon asti. Utsjoella neuvola- ja kouluterveydenhuollon palveluita on mahdollista saada kahtena päivänä viikossa. Terveydenhoitajien työaika ei ole perheiden asiakastarpeen kannalta riittävä. Inarin ja Sodankylän kunnissa ei ole saamenkielistä terveydenhoitajaa.

Avohoidon lääkärikäyntimäärät 1–14-vuotialla ovat Lapissa jonkin verran koko maan keskiarvoa korkeammat²⁰. Erikoissairaanhoidossa lastensairauksien hoidon tarve painottuu vahvasti 1. ikävuoteen, ollen vielä 2. elinvuonna muita vuosia korkeampi. Syitä ensi vuosien suureen hoidon tarpeeseen ovat vastasyntyneisyyskauden sairaudet ja rakenneviat sekä heikosta vastustuskyvystä johtuva infektiosairastavuuden herkkyyks. Tärkeää on panostaa naisten- ja lastentautiyksiköiden yhteistyöhön sekä neuvoloiden rokotus- ja muihin ennalta ehkäiseviin toimiin. Toinen, pienempi hoidon tarpeen ikähuippu on murrosiässä, 12–16-vuotiaana. Syitä ovat muun muassa uusi kehitysvaihe, johon saattaa liittyä uusia sairauksia. Kroonisissa sairauksissa seuranta jatkuu läpi lapsuusiän aikuisuuteen ja murrosiässä vastuu omahoidosta siirtyy nuorelle. Tässä siirtymävaiheessa ilmenee usein ikään liittyviä yhteistyö- ja muita erityisongelmia, mikä edellyttää uutta tiiviimpää valmennus- tai sopeuttamisvaihetta oman vastuunoton tueksi.

Syksyllä 2016²¹ Lapissa annetaan perusopetusta 101 peruskoulussa ja lukiokoulutusta 22 lukiossa. Ammatillista peruskoulutusta antaa seitsemän koulutuksen järjestäjää eri puolilla maakuntaa, suurimpina Rovaniemen koulutuskuntayhtymä, Kemi-Tornion koulutuskuntayhtymä Lappia sekä Saamelaisalueen koulutuskeskus. Koulutuksen saavutettavuus on Lapissa kohtalainen. Lapin peruskoululaisista 76 %:lla oli syksyllä 2015 koulumatkaa enintään viisi kilometriä. Koulukuljetusmatkat ovat kuitenkin keskimäärin pidentyneet. Lukiokoulutusta on tarjolla Pelkosenniemeä lukuun ottamatta jokaisessa kunnassa. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetuspiste puuttuu 10 kunnasta. Neljässä kunnassa on tarjolla vain yhden ammatillisen koulutusalan koulutusta. Kolmen koulutusalan saavutettavuudessa ylletään Manner-Suomen tasolle ainoastaan Lapin kaupungeissa ja kahdessa kunnassa.

Saamenkielistä opetusta annetaan saamelaisten kotiseutualueen kouluissa. Lukuvuonna 2015–2016 saamenkielistä opetusta sai 199 perusopetuksen oppilasta. Saamen kielten aineopetusta (äidinkieli ja vieras kieli) annettiin yhteensä 459:lle oppilaalle perusopetuksessa ja lukiossa. Heistä 366 oli saamelaisalueen kuntien koulujen oppilaita. Heistä 272 kävi koulua saamelaisten kotiseutualueella. Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kaikista oppilaista yhteensä 596 oppilasta kävi koulua Lapin maakunnan alueella (Utsjoki, Enontekiö,

---

¹⁹ Sotkanet.fi

²⁰ Sotkanet.fi

²¹ Luotsi-Lappi: Lapin toimintaympäristö/Osaaminen ja tutkimustoiminta/Koulutuksen saatavuus osoitteessa <http://luotsi.lappi.fi/koulutuksen-saatavuus-ja-osaamisen-kehittaminen>

Inari, Sodankylä, Kemi, Tornio, Rovaniemi, Salla). Koko maassa saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen yhteen laskettu oppilasmäärä oli 658. Kaikista saamelaisopetuksen oppilaista noin 90 % oli Lapin maakunnan alueella.

Kasvatus- ja perheneuvonnan asiakasmäärät ovat vuosina 2013–2014 olleet valtakunnallisesti hienoisessa kasvussa, Lapissa sitä vastoin laskussa²². Kunnat järjestävät kasvatus- ja perheneuvolapalvelut eri tavoin: fyysinen perheneuvolapiste on olemassa Rovaniemellä, Kemijärvellä, Sodankylässä, Inarissa, Kemissä ja Torniossa.

Erikoissairaanhoidon lasten- ja nuorisopsykiatrian avohoitokäynnit ovat valtakunnallisesti tarkastellen lisääntyneet vuosina 2012–2014, mutta Lapissa käyntejä on kuitenkin ollut maan keskiarvoa vähemmän. Lapin sairaanhoitopiirin alueella käyntimäärät ovat huomattavasti muuta maata pienemmät, vaikka tunnistettujen riskitekijöiden (köyhyys, ahdistuneisuus, yksinäisyys jne.) perusteella määrä voisi olla huomattavasti korkeampi. Kyse lienee palvelujen riittämättömydestä/puuttumisesta, mikä osittain heijastanee psykiatrian työvoimapulaa ja, osin siitä johtuvaa tilannetta, jolloin palveluja ei ole päästy kehittämään kysyntää vastaavalle, kansallisesti tasa-arvoiselle tasolle²³. Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirissä lastenpsykiatrian avohoitokäyntejä on maan keskiarvoa enemmän ja nuorisopsykiatrian käyntejä jonkin verran maan keskiarvoa vähemmän²⁴. Alueella hoitoon pääsy on organisoitu lähetettömäksi ja tapaamisjärjestelyt joustaviksi.

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja perheessä ilmenevä väkivalta voi johtaa vakaviin fyysisiin ja psyykkisiin vammoihin. Lapin poliisilastoinnin (PolStat) mukaan vuonna 2015 Lapissa tehtiin yhteensä 41 ilmoitusta, kun koko maassa lukumäärä oli 1 240.

Vuonna 2015 perheväkivaltaan liittyviä kotihälytyksiä tehtiin 263 enemmän kuin vuonna 2010. On tärkeää huomioida, että perheväkivalta sisältää ilmeisimpien väkivallan tekojen lisäksi myös laiminlyönnin ja tekemättä jättämisen. Perheenjäsenten väliselle väkivallalle altistuminen on lapselle yhtä haavoittavaa kuin suoran väkivallan kohteena oleminen²⁵.

Vuonna 2014 lastensuojeluilmoituksia tehtiin Lapissa 2 849, runsaat 220 enemmän kuin edellisvuonna²⁶. Ilmoitusten vaihteleviin määriin vaikuttavat paitsi huoli lasten, nuorten hyvinvoinnista myös kuntien työntekijätilanne, laki- ja ohjeistusmuutokset sekä osaamisen ja menetelmien kehittyminen.

---

²² Sotkanet.fi

²³ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016. Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus osoitteessa http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/lappi_nykytila_010416

²⁴ Sotkanet.fi

²⁵ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015. Mitä lähisuhde- ja perheväkivalta on? Osoitteessa https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde

²⁶ Sotkanet.fi

Tilastokirjausten mukaan Lapissa käytetään vähemmän lastensuojelun avohuollollisia tukitoimia kuin koko maassa keskimäärin. Ainoastaan Itä-Lapin ja Torniolaakson seutukunnissa tukitoimia on kirjattu käytettäväksi maan keskiarvoa enemmän²⁷.

Lapsiperheiden on mahdollista saada kotipalvelua pohjoissaamen kielellä Enontekiöllä, Inarissa, ja Utsjoella sekä koltansaamen kielellä Sevettijärven alueella ja inarinsaamen kielellä Pohjois-Inarissa. Lastensuojelun avohuollon tukitoimena Utsjoella toimii pohjoissaamenkielinen perhetyöntekijä. Muissa saamelaisalueen kunnissa ei vastaavaa saamenkielistä palvelua ole tarjolla.

Huostaan otettuna tai kiireellisesti sijoitettuna olleita alle 18-vuotiaita on ollut suhteellisesti yhtä paljon Lapissa kuin koko maassa²⁸. Huostaanottojen pitkään jatkuneen kasvun pysäyttämiseen arvioidaan vaikuttavan, että kunnissa on löydetty vaihtoehtoja lasten huostaanotolle, myös ryhdytty panostamaan pontevammin muun muassa perhetyöhön, kotipalveluun, sijaishuoltoon, tukiperhetoimintaan, perhekahvila- ja leiritoimintoihin²⁹. Kodinhoitoavun käyttö on lisääntynyt koko maan tasolla. Lapissa kunnan kustantamaa kodinhoitoapua vuoden aikana saaneita lapsiperheitä on hieman enemmän kuin keskimäärin koko maassa³⁰. Vaihteluväli oli Kemi-Tornion seutukunnan 1,1 prosentista Torniolaakson 2,8 prosenttiin³¹. Osassa kuntia kodinhoitoapua on kohtuullisen hyvin saatavilla, mutta ei kaikissa. Kotiin tehtävä työ on erityisen haasteellista pitkien etäisyyksien alueella, koska suuri osa työajasta kuuluu matkustamiseen. Haasteeseen vastaamiseksi on tärkeä kehittää osaamista, menetelmiä sekä sähköisiä palveluja.

Lapsen sijoitukseen tai huostaanottoon voi johtaa paitsi lapsen ja perheen vaikea tilanne, myös yhteiskunnallinen huono-osaisuus ja palvelujärjestelmän kyvyttömyys auttaa. Usein sijoitetun lapsen perheessä on useampia lapsia kuin väestössä keskimäärin, taustalla on eroja/tai uusperhe, vanhemman uupumusta, jaksamattomuutta, osaamattomuutta, avuttomuutta, kasvatustyylin sopimattomuutta lapsen tarpeisiin nähden, perheen vuorovaikutusongelmia ja ristiriitoja, perheväkivaltaa tai sen uhkaa, vanhemman mielenterveys- ja/tai päihdeongelmia.³²

Lasten ja perheiden sosiaalipalveluissa Enontekiöllä on mahdollisuus asioida lastensuojeluasioissa saamenkielisen sosiaalityöntekijän kanssa ja lastenvalvojan palvelut on mahdollista saada omakielisinä. Inarin kunnassa on yksi sosiaalityöntekijä opiskellut pohjoissaamea (tyydyttävä kielitaito).

---

²⁷ Lapin aluehallintovirasto: Tieto paikallaan, Patio osoitteessa <http://www.patio.fi/suodatus?e=171589&m=18759&t=18756&y=18740>

²⁸ Sotkanet.fi

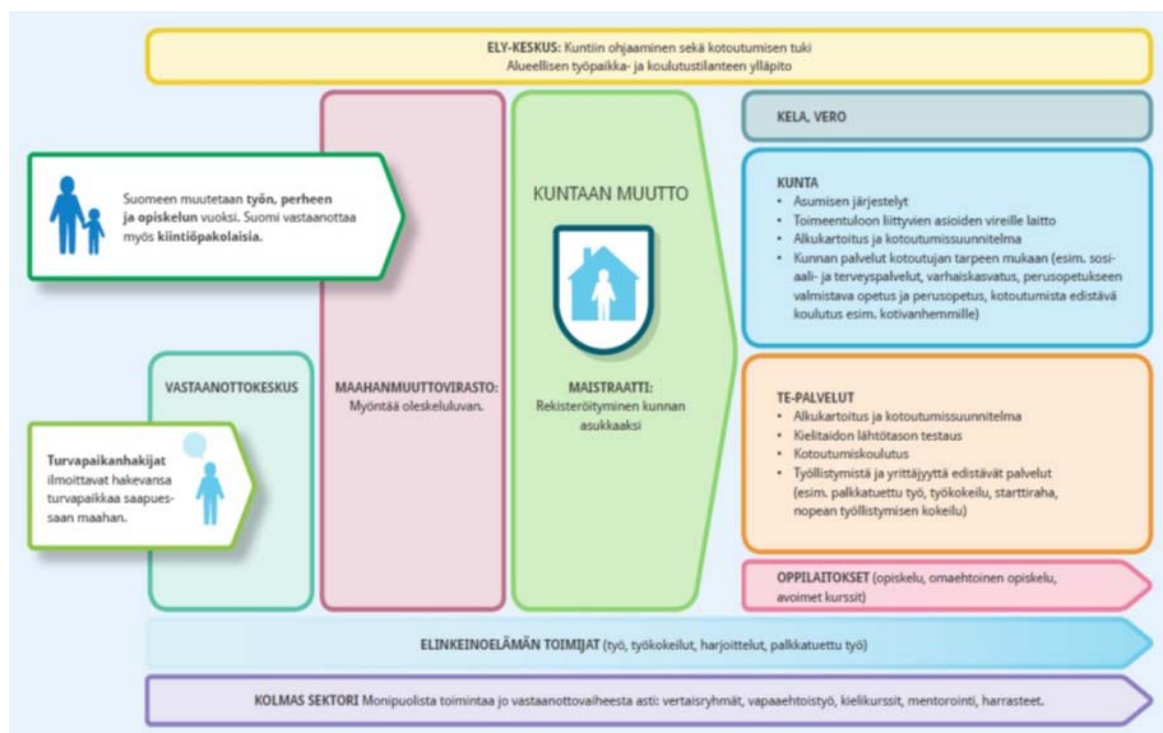
²⁹ Talouselämä 2015. Tutkimus: Lastensuojelun asiakkaat jäävät ilman tarvitsemiaan palveluja. Artikkelin 7.12.2015 osoitteessa <http://www.talouselama.fi/uutiset/tutkimus>

³⁰ Sotkanet.fi

³¹ Lapin aluehallintovirasto: Tieto paikallaan, Patio osoitteessa <http://www.patio.fi/suodatus?e=171589&m=18759&t=18756&y=18740>

³² Talouselämä 2015. Tutkimus: Lastensuojelun asiakkaat jäävät ilman tarvitsemiaan palveluja. Artikkelin 7.12.2015, <http://www.talouselama.fi/uutiset/tutkimus>

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010)³³ määrittelee kuntien tehtäväksi kotoutumisen kehittämisen, suunnittelun ja seurannan paikallistasolla. Kunnan tulee lain mukaan varmistaa riittävä kotoutumislain mukaisten palvelujen tarjonta sekä kunnan palvelujen soveltuvuus maahanmuuttajataustaisille kuntalaisille. Kotoutuminen on arkista vuorovaikutusta, joka tapahtuu paikallistasolla eli kunnassa. Kansainvälistyminen, maahanmuuttajien kuntalaisuuden tukeminen sekä sujuva kotoutumisprosessi edellyttävät kunnan eri sektorien, TE-palveluiden, järjestöjen, maahanmuuttajien omien yhteisöjen ja kunnan elinkeinoelämän pitkäjänteistä ja suunnitelmallista yhteistyötä (kuvio 3).³⁴

KUVIO 3 PAKOLAISTEN VASTAANOTTOON VALMISTAUTUMINEN KUNNASSA (TEM)

Sote-valmistelun yhteydessä toteutetuissa kyselyissä toimiviksi palveluiksi todettiin pääosin nykyisin lähellä tuotettavat palvelut (neuvola, kouluterveys, päivystys, hoitajan vastaanotot, laboratorio, sosiaalitoimi, lastenvalvoja, perhetyö, toimeentulotuki, toiminta- ja puheterapia, etsivä nuorisotyö, lapsiperheiden kerhotoiminta, työterveyshuolto). Toimivista prosesseista todettiin muun muassa, että nopea ja riittävä tuki tulee olla oikea-aikaista, helposti saatavilla eikä läheteiden takana, mistä Kemin lasten- ja nuorisopsykiatria ja Rovaniemen perheneuvolan ensitiimityö toimivat hyvinä esimerkkeinä. Keskussairaالاتasolla toimiviksi todettiin erityisinä kehittämiskohteina pitempään olleet toiminnot, joissa hoidon taso on valtakunnallisestikin katsoen korkea, esimerkiksi lasten diabeteksen ja sydänsairauksien hoito. Valtakunnallisessa vertailussa myös syntyvien lasten kunto on keskimääräistä parempi, mikä ilmeisesti johtuu hyvästä perinatologisen osaamisen ja hoidon tasosta. Yleinen

³³ Laki kotouttamisen edistämisestä 1386/2010 osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386>

³⁴ Pakolaisten vastaanotto – tietopaketti kunnille (TEM) osoitteessa [http://www.kotouttaminen.fi/fi/files/45776/Pakolaisten_vastaanotto - Tietopaketti kunnille.pdf](http://www.kotouttaminen.fi/fi/files/45776/Pakolaisten_vastaanotto_-_Tietopaketti_kunnille.pdf)

raskaudenseuranta, raskausdiabeteksen seulonta oraalisella glukoosirasitustestillä, SF-mittaseulonta toimii.

4.3 Haasteet

Lapin kaupungeissa palveluja on yleensä tarjolla, mutta hajanaisten palveluiden kentässä on vaikeaa tietää, mihin ottaa yhteyttä erilaisissa tilanteissa. Pienissä kunnissa kokonaisuuden voi hahmottaa paremmin, mutta tarvittavia palveluita ja erityisosaamista puuttuu. Palveluiden puute, vastuunjaolliset epäselvyydet ja pallottelu hankaloittavat avun ja tuen saannin mahdollisuuksia. Erityisesti nuorten palvelutarpeeseen vastaamiseksi tarvitaan erilaisia muotoja ja menetelmiä sekä oikea-aikaista ”koppia” juuri siihen hetkeen, kun avun tarve ilmaistaan.

Nuorten hyvin- ja pahoinvoinnista antaa suuntaa THL:n joka toinen vuosi toteuttama koulu-terveyskysely. Vuoden 2015 kyselyn tekniset ongelmat haittasivat kuntakohtaisten tulosten keräämistä³⁵, joten tulokset perustuvat vuoden 2013 kyselyyn. Perheiden pienituloisasteen ja matalamman koulutustason ohella Lapin yläkoululaiset ja lukiolaiset kokevat kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta useammin kuin koko maassa keskimäärin ja terveytensä koko maan keskiarvoa huonommaksi. Myös yksinäisyyden kokemukset ovat koko maan keskiarvoa yleisimpiä. Lappilaiset nuoret ilmoittavat tulleen kiusatuksi keskimääräistä useammin eikä kiusaamiseen ole puututtu aikuisen toimesta. Runsaat 43 % maan 8.- ja 9.-luokkalaisista kokee, ettei tiedä, miten heidän koulussaan voi vaikuttaa koulun asioihin, näin myös Lapissa. Lapissa yläkoululaiset kokevat keskimääräistä useammin, ettei heidän mielipiteitään huomioida koulutyön kehittämisessä, eivätkä opettajat ole kiinnostuneista heidän kuulumisistaan tai rohkaise mielipiteen ilmaisuun. Lapin yläluokkalaisissa on enemmän ylipainoisia, nuuskaaminen on yleisempää ja humalahakuisesti juodaan useammin kuin keskimäärin koko maassa. Myös toistuvia rikkeitä tehdään hiukan enemmän Lapissa kuin keskimäärin koko maassa. Koko maan osalta on myös erityisen tärkeää huomioida, että kouluterveyskyselyssä vajaa viidennes maan yläkoululaisista ilmoittaa kokeneensa fyysistä uhkaa viimeisen vuoden aikana.³⁶

Monet saamelaisnuoret kokevat olevansa yksinäisiä muun muassa, koska vanhemmat ovat paljon töissä tai he kokevat, etteivät vanhemmat välitä tai halua olla läsnä nuoren elämässä. Lapsiasiavaltuutetun toimiston kehittämis ehdotuksia ovat muun muassa, että vanhempia tulee tukea kasvatuksessa, jotta he jaksavat olla läsnä lastensa elämässä³⁷. Vanhempien vanhemmuutta ja parisuhdetta olisi pystyttävä tukemaan kulttuurilähtöisesti erilaisilla matalan kynnyksen palveluilla. Saamelaisalueen kuntien resurssit keskittyvät tällä hetkellä pääasiassa korjaavaan työhön ja ennalta ehkäisevän työn osuus on vähäistä.

---

³⁵ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos osoitteessa <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulosten-tilaaminen>

³⁶ Vuoden 2013 kysely. Sotkanet.fi

³⁷ Rasmus Minna 2008. Saamelaisuus on kuin lahja – Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2008:1. Osoitteessa <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/saamelaisuus-on-lahja.pdf>

Nuorten pahoinvointi ilmenee myös masennuksena, pelko- ja jännitystiloina, viiltelynä, päih-teiden käyttönä, itsemurha-ajatuksina ja itsemurhina, koulutuksen ulkopuolelle tipahtami-sena/jättäytymisenä, mielenterveysongelmina jne. Nuorten haasteita ovat myös arjenhal-linta, sosiaalinen epävarmuus ja selviytyminen. Palveluiden puute, vastuunjaolliset epäsel-vyydet ja pallottelu hankaloittavat avun ja tuen saannin mahdollisuuksia.

Saamelaisten terveys ja henkinen hyvinvointi sisältävät ulottuvuuksia, jotka eivät ilmene vi-rallisista tilastotiedoista. Hyvinvointiin liittyy terveyden ohella sosioekonomiset asiat, kuten yksilöiden ja yhteisöjen mahdollisuus toimeentuloon sekä yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen osallistumiseen. Hyvinvointia heikentävät myös purkamattomat sukupolvien kokemukset ja traumat sekä niihin liittyvät kielen ja kulttuurin kokemat murrokset. Saamelaisten tosiasial-lisesta hyvinvoinnista ja terveydestä ei ole ajantasaista tilasto- ja tutkimustietoa.

Sosiaali- ja terveyspalveluihin hakeutuminen ei välttämättä ole luontaista saamelaisille. As-similaatiopolitiikan seurauksena saamelaiset kokevat epäluottamusta viranomaisia kohtaan, mukaan lukien sosiaali- ja terveyshuolto. Mikäli palvelun ei koeta antavan apua, niihin ei ha-keuduta. Palvelun asiakaslähtöisyydessä tulee huomioida asiakkaan kieli- ja kulttuuritausta. Palvelut tulisi räätälöidä käyttäjäryhmien palvelutarpeita vastaaviksi niin, että niissä huomi-oidaan asiakkaiden elämäntilanteet ja kulttuuriset lähtökohdat.

Saamelaisten omakielisten ja kulttuurilähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tarjonta saa-melaisten kotiseutualueella on rajallista ja satunnaista. Tutkimustulosten³⁸ mukaan saame-laiset ovat kotiseutualueellaan eriarvoisessa asemassa palvelujen saatavuuden suhteen. Saamelaisten kokema palvelujen saatavuus ja tyytyväisyys niihin ovat alemmalla tasolla kuin keskimäärin Suomessa. Tulosten mukaan saamen kieli, perinteisiin elinkeinoihin sijoittumi-nen ja etäisyys ovat suurimpia palvelujen saatavuutta vaikeuttavia tekijöitä heijastuen myös asiakkaiden kokemaan palvelutyytyväisyyteen. Kuntien välillä ja sisällä on lisäksi suuria eroja, mikä osoittaa, että eri puolilla saamelaisten kotiseutualuetta asuvat ja eri kieliryhmiin kuu-luvat saamelaiset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa. Lisäksi sukupuoli- ja ikä määritte-levät palvelujen saatavuutta. Palvelutuottajien tulisi panostaa enemmän saamenkielisiin pal-veluiden monimuotoisuuteen ja kulttuurisensitiiviseen työskentelyyn, jotta perheet voivat luottaa siihen, että heidän tarpeensa tulevat huomioiduksi.

Suomeen saapui vuonna 2015 yli 32 000 turvapaikanhakijaa. TEM asetti ELY-keskusten vuo-den 2016 tavoitteeksi n. 10 000 kuntapaikkaa, joista Lapin ELY-keskuksen tavoite oli lähes 900, toiseksi eniten kaikista ELY-alueista. Lapin ELYn arvion mukaan oleskeluluvan saaneille tarvittaisiin n. 500–600 kuntapaikkaa, jonka mukaisesti ELY teki kuntapaikkaesitykset niihin seitsemään kuntaan, joissa on vastaanottokeskus. Neuvoteltuja kuntapaikkoja oleskeluluvan saaneille on 300 (aikaisemmin 120). Oleskeluluvan saaneiden lisäksi kuntapaikkoja tarvitaan myös Suomen vastaanottamille 750 kiintiöpakolaiselle, johon Lapin ELY-keskuksen suunnitelman pohjalta tarvitaan vähintään 80 kuntapaikkaa lähinnä perheille.

Sote-valmistelun asiakas- ja ammattilaiskyselyissä keskeisimmiksi perhepalveluiden puut-teiksi ja kehittämiskohteiksi nostettiin tiedonkulun ja tietoteknisiä puutteet, vaikeudet ja

---

³⁸ Heikkilä Lydia & Laiti-Hedemäki Elsa & Pohjola Anneli 2013. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut = Sámiid buorre eallin ja buresveadjinbálvalusat = Sämmlilij šiev eellim já pyereestvajeempalvâlusah = Saá mi šiođgg jie' llem da pué rrije' llemkääzzkõözz. Osoitteessa <http://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61822>

haasteet, jonot, palvelujärjestelmän sekavuus ja ontuva palveluohjaus ja palveluiden koodointi, ennaltaehkäisevän työn puutteet, palveluiden puuttuminen, pitkät matkat ja kuntien tiukka talous. Lisäksi kaivattiin työskentelytapojen järjeistämistä, päällekkäisen työn ehkäisemistä, työskentelyn painopisteen suuntaamista selkeämmin asiakkaan ja potilaan varsinaiseen tarpeeseen sekä monikulttuurisuuden ja maahanmuuttajien huomioimista perheiden palveluissa.

Kuntien sisällä sosiaali- ja terveyspalveluiden integraatio hakee vielä monessa kunnassa toimintamuotojaan. Toimintakäytännöt palveluiden sisällä ovat erilaisia, samoin johtamiseen ja työhyvinvointiin liittyvät käytännöt. Palveluiden myöntäminen sekä asiakasmaksut vaihtelevat suuresti kuntien välillä. Asiakasrakenteet, maantieteelliset eroavuudet sekä harvaan asutut alueet tuovat maakunnan alueelle palveluverkon tarpeen, johon vastaaminen edellyttää yhtenäistä, mutta joustavaa ja monipuolista palvelurakennetta.

4.4 Maakunnallinen lapsiperhepalveluiden kehittämistyö

Kaste-ohjelmakaudella toteutetut hankkeet ovat vahvistaneet sote-toimijoiden vuorovaikutusta ja asiakaslähtöisyyttä/osallisuutta. Lapissa erinomaisina yhteistyöalustoina ovat toimineet muun muassa mallinnusprosessityöskentely, joista lapsi- ja perhetyöhön kiinnittyvinä mainittakoon³⁹:

- Lapsen polku perhehoidossa, Rovaniemi (2011)
- Varhain vanhemmaksi -malli (2011)
- Kemin nuorten palveluprosessi I (2011)
- Kemin nuorten palveluprosessi II (2012)
- Varhain vanhemmaksi -malli Kemissä ja Torniossa (2012)
- Lastensuojelutarpeen selvitys (2013)
- Itä-Lapin perhetyön äitiryhmä "Muijatiimi" (2012)
- Koulukuraattorin työprosessi Kemissä ja Keminmaassa (2012)
- Mammatiimi – Puhtia arkeen. Lastensuojelun äitiryhmä Kemissä (2012)
- Rovaniemen koulusosiaalityön malli (2012)
- Raskaus, vanhemmuus ja päihteet (2012)
- Perheneuvolan ja oppilashuollon perhekeskeinen työparityö (2013)
- Posion varhaiskasvatuksen, neuvolan ja lastensuojelun yhteistyömalli (2013)
- Ylitornion ehkäisevän perhetyön mallinnus (2013)
- Päihteitä käyttävä odottava äiti ja perhe yhteisenä asiakkaana Kemissä (2013)
- Nuorten palveluohjaus Keminmaassa (2015)
- Lastensuojeluprosessi Lapissa (2016)

Pohjois-Suomen Lasten Kaste -kehittämishanke toteutettiin 2014–2016⁴⁰. Hankkeen päätaavoitteena oli hyvinvoinnin ja osallisuuden lisääminen lapsiperheiden arjessa. Muut keskeiset tavoitteet olivat eriarvoisuuden vähentäminen ja lasten ja nuorten syrjäytymisen estäminen. Ehkäisevää lastensuojelua vahvistamalla pystyttiin vähentämään osissa hankealuetta huos-

---

³⁹ Työskentelymallit osoitteessa <http://www.sosiaalikallega.fi/mallit/>

⁴⁰ Pohjois-Suomen Lasten Kaste-loppuraportti 1.11.2015- 31.10.2016, julkaisematon.

taanottojen tarvetta. Kaiken läpäisevänä periaatteena oli oikea-aikaisen tuen kohdentuminen lapsiperheiden arkeen erilaisissa kasvu- ja kehitysympäristöissä. Järjestöjen, seurakuntien ja muiden lapsiperhetoimijoiden kumppanuutta ja yhteistyötä kuntatoimijoiden kanssa onnistuttiin hankkeessa vahvistamaan. Alueelliset toiminnalliset osakokonaisuudet valitsivat kehittämisteemansa seuraavasti: Lappi ja Kuusamo – lastensuojelu, Oulun seutukaari – perhekeskustoiminta, oppilas- ja opiskelijahuolto, lastensuojelu, Kainuu – lastensuojelu, Oulun eteläinen – perhekeskustoiminta, oppilas- ja opiskelijahuolto, lastensuojelu.

Lapin osuudessa⁴¹ päätavoitteina olivat 1) alueellisen lastensuojelun prosessimallin kehittäminen, 2) lasten ja perheiden kuulemisen ja osallisuuden vahvistaminen asiakasprosesseissa ja niiden vaikutusten arvioinnissa sekä 3) työntekijöiden osaamisen vahvistaminen lasten ja nuorten sekä perheiden kanssa työskentelyssä sekä monitoimijainen verkostoyhteistyö. Hankkeessa pilotoitiin lastensuojelun prosessimallin kehittäminen Länsi-Lapissa sekä Lapin pienissä kunnissa ja Rovaniemen ennalta vahvistavan ja ehkäisevän työn kehittäminen.

TAULUKKO 1 LASTEN KASTEEN KEHITTÄMISPILOTIT

Kunta/alue	Tehtävä
Kemi, Tornio	<ul style="list-style-type: none"> Aikuissosiaalityön ja lastensuojelun yhteistyö ja nivelvaiheet asiakkuudesta toiseen siirryttäessä tai samanaikaisasiakkuudessa
Keminmaa	<ul style="list-style-type: none"> Jälkihuoltotyön malli perhetyöntekijän ja sosiaalityöntekijän työparityönä
Tervola	<ul style="list-style-type: none"> Lastensuojelun dokumentointiprosessi ja lastensuojelutyön yhteistoimijuus
Länsi-Pohja	<ul style="list-style-type: none"> Neuropsykiatrisesti oireilevan nuoren kuntoutusprosessin malli, jossa selkeytettiin ja roolitettiin lastensuojelun, vammaispalvelun, kehitysvammanhuollon ja erikoissairaanhoidon yhteistyötä ja perheen osallisuutta
Ylitornio	<ul style="list-style-type: none"> Koulun oppilashuollon ja lastensuojelun yhteistyö
Kemijärvi	<ul style="list-style-type: none"> Lastensuojelun kokonaisprosessin kehittäminen
Salla	<ul style="list-style-type: none"> Lastensuojelutarpeen arvioinnin selkeyttäminen
Posio	<ul style="list-style-type: none"> Lastensuojelun moniammatillisen työryhmätyöskentelyn kehittäminen
Ranua	<ul style="list-style-type: none"> Päihdeperheen kotikuntoutusmallin kehittäminen kunnan toimijoiden yhteistyönä
Sodankylä	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaalityöntekijän konsultatiivisen roolin selkiyttäminen, lastensuojeluilmoituksen tekemiseen liittyvien käytäntöjen ja lastensuojelun alkuvaiheen työskentelyn kehittäminen (erityinen huomio lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn esiintuloon ja tutkintaan moniammatillisesti)
Inari	<ul style="list-style-type: none"> Perhehoidon kehittäminen
Utsjoki	<ul style="list-style-type: none"> Moniammatillinen yhteistyö lastensuojelussa
Kolari	<ul style="list-style-type: none"> Perhetyön kehittäminen

⁴¹ Hankekuvaus osoitteessa <http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/lasten-kaste>

Pello, Kittilä, Kolari, Muonio	<ul style="list-style-type: none"> • Tukihenkilö- ja tukiperhetyön kehittäminen
Lappi	<ul style="list-style-type: none"> • SHL:n mukaisen tukisuhdetoiminnan kehittäminen
Rovaniemi	<ul style="list-style-type: none"> • Vahvistavan ja ehkäisevän työn edistäminen luomalla perhevalmennuksen toimintamalliksi ”Perheeksi-ryhmä” ensimmäistä lasta odottaville
Lappi	<ul style="list-style-type: none"> • Lastensuojeluprosessin kehittäminen mallintamisprosessina

Lasten ja perheiden osallisuuden vahvistamistavoitteeseen pyrittiin muun muassa kokoamalla kehittäjäasiakasryhmiä, rekrytoimalla asiakkaita arvioimaan lastensuojelun prosessimallia ja neuropsykiatrisen nuoren kuntoutuspolkumallia sekä haastatteleamalla yhdeksäsluokkalaista nuoria ja pienten lasten äitejä sosiaali- ja terveyspalveluiden toimivuudesta ja kehittämistarpeista.

Lasten Kasteessa työntekijöiden osaamista ja monitoimijaista verkostoyhteistyötä vahvistettiin muun muassa järjestämällä Lastensuojelun juridiikka ja moniammatillinen yhteistyö -koulutuksia, Toimiva lapsi ja perhe (TLP) -kouluttajakoulutuksia, ART-menetelmäkoulutuksia, koulutusprosessi MLL:n toimintamallin mukaiseen Vahvuutta vanhemmuuteen -perheryhmäohjaajaksi ja Ihmeelliset vuodet -vanhempainryhmän ohjaajakoulutus, moniammatillisia kokoontumisia, edunvalvontaverkostojen tapaamisia sekä perustamalla lastensuojelun ja rikosprosessin edunvalvojapankki. Yhteistyötä vahvistettiin myös alueen oppilaitosten suuntaan kokoamalla lastensuojelun teemoista koostuva opinnäytetyöryhmä sosiaalityöoppiaineeseen sekä rekrytoimalla sosionomi- ja terveydenhoitajaopiskelijoita hanketeemoihin. Moniammatilliseen toimintatapaan ja yhteistyömallin kehittämiseen panostettiin järjestämällä säännöllisiä yhteistyökokouksia.

Lapin liiton Sote-Savotta -hankkeen (1.9.2014–31.12.2016) tavoitteena on luoda maakuntaan räätälöity, osaava ja innovatiivinen sote-verkosto. Osana Sote-Savottaa on maakunnan kahden sairaanhoitopiirin alueella tehty laaja asiakasprosessityöryhmätyöskentely vuosina 2015–2016. Työryhmissä on innovoitu uusia asiakaslähtöisiä toimintamalleja, pohdittu toiminnan ja palvelujen vaikuttavuutta sekä etsitty keinoja kustannusten kasvun hillitsemiseksi. Maakunnallista asiakasprosessityöskentelyä jatketaan yhteisesti syksystä 2016.

Lapin sairaanhoitopiirin⁴² perhepalveluiden monitoimijaisessa työryhmässä koottiin palvelutarpeiden ja palveluiden nykytilakuvaus⁴³ sekä innovoitiin uusi palvelurakenne kustannusvaikutusarvioineen⁴⁴. Prosessiin sisältyi paitsi moniammatillinen työryhmätyöskentely myös asiakas- ja työntekijäkysely, haastattelut yhdeksäsluokkalaisille nuorille ja pienten lasten äideille sekä ’otakantaa’ -kysely.

⁴² Enontekiö, Inari, Kemijärvi, Kittilä, Kolari, Muonio, Pelkosenniemi, Pello, Posio, Ranua, Rovaniemi, Salla, Savukoski, Sodankylä ja Utsjoki.

⁴³ Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus osoitteessa http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/lappi_nykytila_010416

⁴⁴ Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit / Loppuraporttiluonnos osoitteessa http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/lappi_tulevaisuudenpalveluprosessit

Perheiden palveluiden kehittämisen suunnaksi määritettiin integroitu monitoimijainen perhepalvelulinja, jonka keskeiset periaatteet ovat:

- kokonaisvaltaisuus
- tiedon, palveluiden ja toimintojen integraatio
- yhteinen neuvonnan ja palveluohjauksen toimintamalli koko alueelle
- avoin yhteistyö, selkeä työnjako ja vastuutus
- alueellisen palveluverkon koordinointi
- kustannustietoisuus/-tehokkuus
- riittävät osaamisresurssit/vastaavuus kansalliseen tasoon
- asiakkaan arvostava kohtaaminen
- asiakkaan osallisuus

Koko alueen yhteinen neuvonnan ja palveluohjauksen toimintamalli nähtiin avaimena haja-naisten palveluiden selkeyttämisessä ja tavoitettavuudessa sekä toimintakäytäntöjen asteit-taisessa yhdentymisessä. Toteutumisen perustana on vuoropuhelun ja yhteistyörakenteiden tiivistäminen sekä työ- ja vastuun selkeyttäminen.

Palveluiden ja osaamisen perinteinen jaottelu⁴⁵ sai perhepalveluiden ryhmässä talon visuaa-lisen muodon. 'Perhepalvelutaloksi' (kuvio 4) nimetyssä ilmavassa, toimivassa, ei-fyysisessä toimintamallirakenteessa perheet liikkuvat tilasta toiseen helposti ja joustavasti.

---

⁴⁵ hyvinvoinnin edistäminen ja ennaltaehkäisy, omahoito/-apu, lähipalvelut/-osaaminen, erityispalvelut/-osaaminen ja vaativat erityispalvelut/-osaaminen

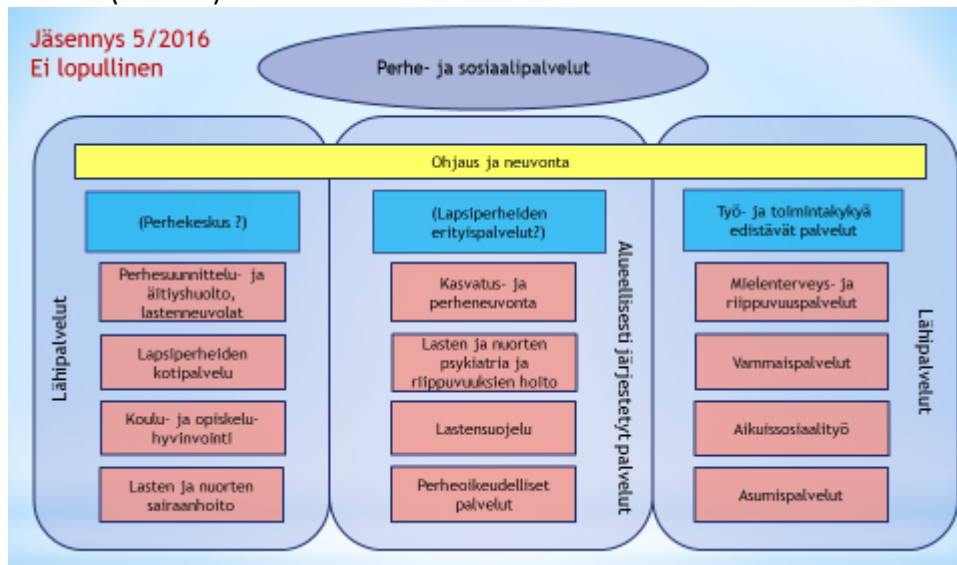
KUVIO 4 PERHEPALVELUTALO -TOIMINTAMALLIRAKENNE

Yhteiskunnallinen hyvinvointiperusta toimii mallin 'kivijalkana' kannatellen talon kokonaisrakennetta. 'Aulassa' on omaehtoinen tieto- ja itsepalvelurepertuaari, 'narikassa' puolestaan on tarjolla pysähtymisen mahdollisuus palvelutarpeiden kuulemiseen ja autetuksi tulemiseen. Syvempi tarkastelu ja prosessointi tapahtuvat 'pyykkituvassa', erityisen vaativat yksityiskohdat tulevat tarkasteluun valoisassa 'ateljeessa'. 'Narikka', 'pyykkitupa' ja 'ateljee' muodostavat palveluiden vuorovaikutteisen kokonaisuuden, jossa on yhteisesti sovitut toimintamallit sekä selkeät ja toimivat tiedonkulkua- ja konsultaatorakenteet. Perhepalvelutalossa vahvistetaan peruspalveluiden 'narikkaa' vaativampien tarpeiden ehkäisemiseksi.

Saamenkieliset palvelut -työryhmä nosti esille saamenkielisten äitiys-, neuvola- ja kouluterveydenhuollon palvelujen saatavuuden parantamisen, vaikeat asiat puheeksi -mallin ja perheneuvottelumenetelmän kehittämisen, kulttuurinmukaisen lastensuojelu-, sijaisperhe- ja tukiperhetoiminnan, perhevalmennuksen, eropalveluiden ja saamelaisnuorisotyön kehittämiskysymykset.

Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin sote-valmistelussa on kartoitettu perhe- ja sosiaalipalvelujen toimintoja ja resursseja Kemin, Tornion, Keminmaan, Simon, Tervolan ja Ylitornion kuntien alueella. Tavoitteena oli hahmotella palveluverkosto, joka auttaa asiakkaitaan pärjäämään

paremmin arjessa ja tukee ammattilaisia moniulotteisissa työtehtävissä⁴⁶. Palvelujen tarjoamisessa tehtiin jaottelu lähipalveluihin, joita on tarjolla joka kunnassa sekä alueellisiin palveluihin, joita tarjotaan keskitetysti. Tärkeäksi nousi erityisosaamisen ja perusterveydenhuollon välisen jaon madaltaminen, erityisosaamisen lisääminen kunnissa⁴⁷. Ennaltaehkäisevien, korjaavien sekä terapeuttisten palvelujen ja toimien liittyminen saumattomasti toisiinsa nähtiin tärkeäksi. Myös lasten ja nuorten sairaanhoito sisällytettiin perhepalvelujen kokonaisuuteen (kuvio 5).

KUVIO 5 PERHE- JA SOSIAALIPALVELUIDEN JÄSENNYSLUONNOS⁴⁸

Keskeiseksi nostettiin mahdollisimman matala asiointin ja palveluiden kynnys, mikä jo nykyisin näkyy siinä, että lasten- ja nuorisopsykiatriapalveluihin ei tarvita lähetettä. Tavoitteena on laajentaa käytäntö koskemaan myös muita palveluja. Tarkoituksena on, että henkilöä tai perhettä ei pompotella palvelujen välillä, vaan asiaa hoidetaan ja verkostoa kootaan siellä, missä tarve tulee esiin niin sanotulla yhden pysähdyksen taktiikalla. Palveluohjauksen vahvistaminen sekä palveluiden tarkoituksenmukainen hoito ja tarpeenmukainen jalkautuminen henkilön/perheen luo sekä sähköiset asiointi- ja etäpalvelumahdollisuudet edistävät palveluiden saavutettavuutta. Itseapu, omahoito- ja vertaistukirakenteisiin ohjaamalla tuetaan osallisuuteen ja omavastuuseen.⁴⁹

Sosiaali- ja terveysongelmien ehkäisyssä tai niiden hoidossa kunta–sote -yhdyspinnassa työskentely sekä järjestöyhteistyö ovat hyvin tärkeitä. Perhe- ja sosiaalipalvelujen kannalta merkittäviä ovat muun muassa koulu ja varhaiskasvatus, työllisyyden hoito, asunto- ja tekninen

⁴⁶ Horsma Teija 2016. Perhe- ja sosiaalipalvelut Länsi-Pohjan alueen valmistelussa. Osoitteessa http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tapahtumat/hankkeet/lape/lape_031016/horsma_lansipohja

⁴⁷ Synesa Solutions Oy 2016. Perheiden talo ja alueellinen äitiysneuvola. Osaamiskeskuksen tuottamat ratkaisumallit, tiedon kokoaminen ja levittäminen. Länsi-Pohjan tulokset 11.5.2016. Osoitteessa <http://lapinso-tesavotta.fi/wp-content/uploads/perheidentalosynesa1152016.pdf>

⁴⁸ Horsma Teija 2016. Perhe- ja sosiaalipalvelut Länsi-Pohjan alueen valmistelussa. Osoitteessa http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tapahtumat/hankkeet/lape/lape_031016/horsma_lansipohja

⁴⁹ Horsma Teija 2016. Perhe- ja sosiaalipalvelut Länsi-Pohjan alueen valmistelussa. Osoitteessa http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tapahtumat/hankkeet/lape/lape_031016/horsma_lansipohja

toimi, liikunta ja kulttuuri. Tulevassa rakenteessa tiedostettuna vaarana on, että sote- ja kuntatoimijoiden välille syntyy rajoja, joiden ehkäisemiseksi ja murtamiseksi on työskenneltävä tavoitteellisesti.⁵⁰

Osana Länsi-Pohjan sote-valmistelutyötä tarkasteltiin muun muassa lastensuojelun asiakasperheitä, synnytysmääriä ja äitiysneuvolamalleja sekä Perheiden talo -konseptia. Tarkastelussa huomioitiin palvelukäyttö kokonaisuutena, asiointi eri palveluissa, asiakasvirrat palveluiden välillä, asiointi eri ammattiryhmillä, yleisimmät päädiagnoosit ja erikoisalat erikoissairaanhoidossa sekä palvelukäytön muutokset lastensuojelun tapahtuman jälkeen suhteessa edeltävään tilaan. Lastensuojelu-palvelukäytön osalta tarkasteltiin jaksoa 3 kk ennen ja jälkeen lastensuojelutapahtuman. Vanhemmilla todettiin muutosta erityisesti mielenterveys- ja päihdepalvelujen käytössä (+42 %) ja erikoissairaanhoidon käynneissä (+14,5 %). Lapsilla suurimmat muutokset tapahtuivat terveyskeskuskäynneissä (+42 %), kouluterveydenhuollon käynneissä (+33 %), lasten psykiatristen palveluiden (+22 %) sekä erikoissairaanhoidon käynneissä (+12 %).⁵¹

Perheiden talo -konseptia tukeviksi todettiin matala kynnys, varhainen puuttuminen, kaikille perheille avoin, maksuttomuus, reagoiminen muuttuviin tarpeisiin, maahanmuuttajien huomioiminen, työparityöskentely, yhteinen tietojärjestelmä sosiaali- ja terveyspalveluiden välillä sekä joustava alueellinen toiminta (liikkuvat resurssit).⁵²

Lapin alueella jo kehitettyjen palvelumallien ja teknologioiden hyödyntäminen

Virtu.fi on innovaatioympäristö, joka sisältää toimintatavan, tukirakenteen, laitteet ja sovellukset sähköisten palveluiden toteuttamiseksi. Virtuaalisen sosiaali- ja terveyspalvelukeskuksen kautta kansalainen saa

- ohjaus- ja neuvonta- sekä ajanvarauspalveluita omasta kunnastaan tai alueellisesti tuotettuna
- mittareita ja testejä oman hyvinvoinnin tueksi
- mahdollisuuden käyttää kuvapuhelinpalveluita kotoaan tai palvelupisteestä käsin yksin tai ryhmässä

⁵⁰ Horsma Teija 2016. Perhe- ja sosiaalipalvelut Länsi-Pohjan alueen valmistelussa. Osoitteessa http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tapahtumat/hankkeet/lape/lape_031016/horsma_lansipohja

⁵¹ Synesa Solutions Oy 2016. Perheiden talo ja alueellinen äitiysneuvola. Osaamiskeskuksen tuottamat ratkaisumallit, tiedon kokoaminen ja levittäminen. Länsi-Pohjan tulokset 11.5.2016 osoitteessa <http://lapinso-tesavotta.fi/wp-content/uploads/perheidentalosynesa1152016.pdf>

⁵² Synesa Solutions Oy 2016. Perheiden talo ja alueellinen äitiysneuvola. Osaamiskeskuksen tuottamat ratkaisumallit, tiedon kokoaminen ja levittäminen. Länsi-Pohjan tulokset 11.5.2016 osoitteessa <http://lapinso-tesavotta.fi/wp-content/uploads/perheidentalosynesa1152016.pdf>

- tietoturvallisen asiointitilin, jonka avulla voi seurata asiointia sekä tallentaa omia tietojaan
- Virtu-palvelupisteessä voi käyttää kuvapuhelin- ja internetpalveluita sekä kopioida, skannata ja tulostaa asiakirjoja. Palvelupisteen käyttö on kuntalaiselle maksutonta.

Virtuaalisen sosiaali- ja terveystalvvelukeskuksen kautta ammattilaisella on mahdollisuus

- käyttää kirjallisia tai videoneuvotteluteitse tuotettuja konsultaatio- ja työparipalveluita, ottaa käyttöön tietoturvallisen kotilisenssin asiakkaan kotiin tuotettaviin kuvapuhelinpalveluihin sekä ottaa yhteyttä virtu-palvelupisteisiin
- käyttää tiedonsiirtopalveluita kuntien ja kuntayhtymien sekä järjestöjen ja yksityisten yritysten välillä
- toimia verkkoneuvojana/-konsulttina, ottaa vastaan erilaisia lomake- ja mittaustietoja sekä kommentoida asiakkaan ”Oma hyvinvointi” -palvelun tietoja.
- saada tukea palveluiden digitalisoinnissa.

Virtuaalisessa sosiaali- ja terveystalvvelukeskuksessa on tällä hetkellä 186 eri palvelua Lapin kuntalaisten käytössä. Vuonna 2015 ammattilaispalveluissa oli 1 935 ammattilaiskäyttäjää, ja verkkosivuja avattiin 394 413 kertaa. Palvelu on toiminut vuodesta 2008 lähtien Posken ja alueen sairaanhoitopiirien ja kuntien ylläpitämänä. Palveluita voivat tuottaa kuntien ja kuntayhtymien lisäksi myös valtio, järjestöt ja yksityiset palveluntuottajat. Virtu.fi-palveluissa kuntien käytössä olevat teknologiset ratkaisut on kilpailutettu alueellisesti Lapin maakunnan alueelle. Teknologiat tukevat avoimia rajapintoja ja tiedon hyödynnettävyyttä esim. Omakannan kautta. Alueellisen Virtu.fi -palveluportaalien ja -mallien käyttö on huomioitu Lapin alueella tehtävässä digistrategiatyössä. Lapin alueella suunnitellaan myös yhtenäisen sähköisen palvelusetelijärjestelmän käyttöönottoa. Myös kokonaisarkkitehtuurityö (KA) on aloitettu ja palveluiden digitiekartta on tekeillä. Kokonaisarkkitehtuurityö toimii jatkossa palveluiden suunnittelun sekä kehittämisen viitekehystenä ja tukena. Digitiekartan laatiminen sitotaan kiinteästi asiakasprosessityöhön.

5 Kehitettävien toimintamallien kuvaus

Hanke tukee Lapin kuntia maakunnallisessa sote-valmistelussa asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa ja niiden edellyttämien toimenpiteiden toteuttamisessa. Hankkeessa nivotaan yhteen perheiden hyvinvointia tukevia toimintoja ja palveluja. Tavoitteena on mahdollistaa tarvittavat palvelut kaikille Lapissa asuville lapsille, nuorille ja perheille. Osallisuuden vahvistuminen sekä omien voimavarojen tunnistaminen ja käyttöönotto ovat keskeisiä lähtökohtia palveluiden kehittämisessä. Sote-valmistelutyöskentelyssä syntyneet esitykset ovat mukana sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämissuunnitelmissa antaen hyvän pohjan jatkaa maakunnallista sote-valmistelutyötä kohti **lapsiystävällistä Lappia**.

Tavoitteena on:

Luoda Lappiin koordinoitu perheiden voimavaroja vahvistava perhekeskustoimintamalli. Mallissa yhteen sovitetaan julkiset palvelut, järjestöt, seurakunnat, yksityiset sekä vapaaehtoiset toimijat. Perhekeskustoimintamallia luotaessa toteutetaan toiminnallinen integraatio ja kehitetään lapsi- ja perhepalveluiden toimintakäytäntöjä. Uudistuksessa huomioidaan sujuva tiedonkulku, muutosjohtamisen tuki ja henkilöstön osaamisen kehittäminen sekä yhteiset vaikuttavat työmuodot. Tarkoituksena on myös vahvistaa ennaltaehkäiseviä toimia ja varhaisen tuen muotoja koordinoitusti sekä edistää lasten/nuorten palvelutarpeisiin vastaamista ja perheiden osallisuutta.

Kehittämishankkeessa luodaan Lapin olosuhteisiin soveltuvan perhekeskustoimintamallin rakenne, jonka sisällöllisinä toimina toteutetaan:

- A. Palveluneuvontamallin ja ohjausteknisen alustan kehittäminen perhekeskustoimintamallin puitteissa
- B. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen
  - Perhevalmennuksen ja vanhemmuutta tukevien ryhmätoimintojen laajentaminen
  - Vanhempia kasvatustaidoissa ja -keinoissa ohjaavan, näyttöön perustuvan, mallin (esim. Voimaperheet) käyttöönotto
- C. Erotilanteen palveluiden kehittäminen
  - Eroperheille suunnattujen tukimuotojen kuten eroneuvo- ja vanhemman neuvo -toimintamuotojen laajentaminen alueelle digitalisuutta hyödyntäen
- D. Monikulttuuristen lasten, nuorten ja perheiden erityistarpeiden huomioiminen palveluissa
- E. Erityistason sosiaali- ja terveyspalvelujen integraatio perhekeskustoimintamalliin
  - Lasten somaattisen ja psykiatrisen erikoissairaanhoidon digitaalisuutta hyödyntävien toimintamallien ja menetelmien kehittäminen
- F. Lastensuojelun monitoimijaisen toimintamallin soveltaminen ja kehittäminen
  - Hackneyn toimintamallin rakenteiden luominen, toimintaperiaatteiden ja osaamisen omaksuminen sekä soveltaminen asiakastyöhön

5.1 Perhekeskustoimintamalli

Lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyvät lait painottavat vahvasti ennaltaehkäisyä ja yhteistyön merkitystä palveluiden tuottamisessa. Sosiaali- ja terveyspalveluiden lisäksi tarvitaan kiinteä, perheenjäsenten tarpeita palveleva, yhteys erityisesti päivähoito-, varhaiskasvatus-, koulu-, oppilaitos-, nuoriso- ja työvoimapalveluiden yhteensovittamiseen. Myös järjestöt toimivat aktiivisesti useissa Lapin kunnissa. Perhekeskustoimintamalli -rakenteen tavoitteena on luoda lapsi- ja perhepalveluja selkeyttävä ja saavutettavuutta parantava palvelu- ja toimintamalli. Keskiössä ovat perheiden voimavaroja, osallisuutta ja vanhemmuutta tukevat toimet ja palvelut yhteistyössä eri lapsi- ja perhetoimijoiden kanssa. Palveluissa nivelletään yhteen vanhemmuutta vahvistavat keskeiset periaatteet, toimet ja menetelmät. Asiakaslähtöisyyden peruspilareita ovat palveluiden oikea-aikaisuus, asiakkaan osallisuus ja arvostava kohtaaminen. Yhdenvertaisuutta tukevat alueellisen palveluverkon koordinointi, avoin yhteistyö, selkeä työ- ja vastuujako, yhteinen neuvonnan ja palveluohjauksen toimintamalli, riittävät osaamisresurssit sekä palvelujen tuottamisen monipuoliset muodot (live, virtuaali, mobiili).

TAULUKKO 2 PERHEKESKUSTOIMINTAMALLIN RAKENTEIDEN LUOMINEN

Tavoitteet ja tulokset	Toimenpiteet
Perhekeskustoimintamallin rakenteiden luominen	<ul style="list-style-type: none"> • Palveluiden ja toimien kokonaisuuden määrittely kunta-, alue-, maakunta- ja toimijakohtaisesti • Ydintehtävien ja sisältöjen määrittely ja sopiminen • Toimintaperiaatteista ja -tavoista sopiminen • Osallistavien rakenteiden (mm. LAPE-ryhmien) hyödyntäminen ja vahvistaminen • Yhteensovittamis-, organisoitumis- ja johtamisrakenteiden luominen ja kehittäminen • Hyvinvointijohtamisen vahvistaminen • Perhekeskustoimintojen fyysisten toimipisteiden ja virtuaalisten toimintamuotojen määrittäminen, yhteensovittaminen ja kehittäminen
Matalan kynnyksen palveluiden ja erityispalveluiden horisontaalasti ja vertikaalasti integroivien toimintamallien kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Lähipalvelurakenteiden määrittely (huomioiden mm. perus-/erityisosaaminen, erilaiset saavutettavuuden muodot, maakunnan sote ja kuntapalvelut) • Ammatillisen asiantuntemuksen ja voimavarojen yhdistäminen koordinoitusti • Monimuotoisten palvelutuotantotapojen (live, virtuaali, mobiili) laajentaminen ja kehittäminen
Palveluohjauksellisen toimintamallin perustan luominen	<ul style="list-style-type: none"> • Palveluneuvonnan ja -ohjauksen alueellisen toimintamallin kehittäminen • Palveluohjauksen yhteisten kriteerien määrittäminen • Palveluohjauksen teknisen alustan kehittäminen • Sähköisten, puhelin- ja live-kohtaamispalveluiden yhteensovittaminen

<p>Osaamistarpeiden tunnistaminen ja koulutuksellisiin tarpeisiin vastaaminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sähköisten lomakkeiden ja ajanvarauksen kehittäminen • Maakuntakohtaisen osaamistarvekartoitusten hyödyntäminen lapsi- ja perhepalveluiden osaamistarpeiden selvittämisessä • Osaamistarpeisiin vastaaminen LAPE-ohjelman mukaisesti • Yhteistoiminnallisuuteen sitouttavien koulutusten järjestäminen
---	---

Lapin yliopiston ”*Lapsi- ja perhelähtöinen tieto poikkialueellisen hyvinvointijohtamisen välineen perhekeskustoimintamallissa*” -osio (suunnitelma liitteenä) tuottaa prosessiin kiinnitetyen tietoa, joka tukee perhekeskustoimintamallin tavoitteiden toteuttamista, erityisesti palvelujen verkostoimista, niiden toiminnallista integraatiota ja toimintakäytäntöjen kehittämistä ennaltaehkäisevän työn ulottuvuutta vahvistaen. Tiedon tuottamisen ytimessä on lasten ja perheiden osallisuuden ja tietämyksen korostaminen osana monitoimijaista palvelu- ja toimintaverkostoa (julkiset palvelut, järjestöt, seurakunnat, yksityiset palvelut ja vapaaehtoistyö).

Saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden erityistarpeiden huomioimiseksi ja palvelujen kehittämiseksi rajayhteistyö Norjan saamenkielisten toimijoiden kanssa on keskeisessä asemassa. Norjan Karasjoella ollaan kehittämässä perheiden taloa, jonne kootaan myös erilaisia saamenkielisiä perheiden palveluita pyrkiä vastaamaan tarpeisiin kokonaisvaltaisesti. Lapin perhekeskustoimintamallissa tehdään yhteistyötä Karasjoen kunnan perheiden talon kanssa osaamisen vahvistamisen ja hyvien käytäntöjen kehittämisessä.

Lappiin tarvitaan alueellisesti toimiva palveluneuvonta ja -ohjausmalli, alueelliset palveluohjauksen perusteet sekä yhteiset työvälineet palvelutarpeen arviointiin. Saamelaisten palveluohjauksessa korostetaan saamelaisen asiakkaan oikeutta omaan kieleen, kulttuuriin ja itsemääräämisoikeuteen. Palveluohjauksella tavoitellaan myös palvelujen järjestäjien ajattelussa ja toiminnassa tapahtuvaa muutosta, jonka myötä asiakas voi luottaa palvelutarpeidensa tulevan tunnistetuiksi ja hän saa tukea ja apua kaikissa elämänsä vaiheissa. Yhteisen palveluohjausmallin luominen mahdollistuu, kun toimijoilla on yhteinen näkemys palvelukokonaisuudesta ja teknologia mahdollistaa reaaliaikaisen tiedonvälityksen koko Lapin maakunnan alueella. Palveluprosessien muuttaminen teknologiaa hyödyntäviksi ei onnistu ilman kaikkien osapuolten osallistumista palveluprosessien kehittämiseen. Sähköisten palveluiden mukauttamiseksi kehittämistarpeita vastaaviksi varataan ostopalvelumäärärahaa. Hankeyhteistyössä panostetaan lasten, nuorten ja perheiden sekä henkilöstön ja muiden lapsi- ja perhetoimijoiden asenteiden muuttamiseen teknologiaystävällisemmiksi, teknologian käytössä opastamiseen ja erilaisista teknologisista vaihtoehdoista tiedottamiseen.

Lapsi- ja perhepalveluiden yhteensovittamisen, saavutettavuuden sekä palveluohjauksen kehittämässä hyödynnetään jo olemassa olevia teknologisia ratkaisuja ja virtu.fi-alustaa.

5.2 Vanhemmuuden ja parisuhteen tuki

Tutkimuksin on osoitettu, että lapsuuden olosuhteilla on huomattava vaikutus myöhempään hyvinvointiin. Vanhemman kuolema, vakava sairastuminen sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat ovat kiinteässä yhteydessä lasten myöhempään hyvinvointiin. Vanhempien työttömyys sekä taloudelliset ja terveydelliset vaikeudet lisäävät lasten koulunkäynnin ja mielenterveyden ongelmia sekä huostaanottojen riskiä. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten vanhemmat ovat keskimäärin heikommin koulutettuja ja heillä on useammin toimeentulo-ongelmia. Myös alkoholi-ongelmat ja mielenterveyden häiriöt ovat osittain ylisukupolvisia, ja näyttäytyvät riskitekijöinä lasten myöhemmälle hyvinvoinnille. Lapsuuden perhetekijät, elinolot ja kehitysympäristöt ovat oleellisia yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Tutkimusten mukaan kehitysympäristöjen ongelmien vaikutus on sitä suurempi mitä varhaisemmassa vaiheessa niitä esiintyy.⁵³

Vanhemmuuden vahvistaminen on peruspilari, johon panostamalla tuetaan perheitä vahvistamaan omien voimavarojen tunnistamisessa, käyttöön otossa ja kehittämisessä. Palveluiden kiinnittäminen arjen toiminta- ja kulttuuriympäristöihin parantaa mahdollisuuksia tukea lasten ja nuorten terveyttä, kehitystä ja arjen sujuvuutta ajoissa sekä vaikuttaa palvelutarpeeseen riittävän pitkään, jotta kokonaistilanteesta edistytään. Lähipalveluiden ja erityisosaamisen vuorovaikutusta edistetään moninaistamalla palveluiden tuottamisen tapoja live- ja virtuaalimuotoisista virtuaali- ja mobiili- ja liikkuviin palveluihin. Perhe on kiinteästi mukana palveluiden määrittämisessä ja suunnittelussa. Varhaisen tukemisen ja vanhemmuuden vahvistamisen tavoitteilla ja verkostomaisella työotteella nivelletään saumattomasti yhteen vanhemmuutta vahvistavat keskeiset periaatteet, toimet ja menetelmät. Neuvoloissa jo osittain käytössä olevat, hyväksi koetut, perhevalmennus- ja vanhemmuutta vahvistavia ryhmätoimintoja kehitetään live- ja virtuaalimuotoisina. Moniammatillisia ja -toimijaisia perheiden voimavaroja tukevia työskentelytapoja kehitetään koordinoitusti.

TAULUKKO 3 VANHEMMUUDEN JA PARISUHTEN TUEN VAHVISTAMINEN

Tavoitteet ja tulokset	Toimenpiteet
Vanhemmuutta ja parisuhdetta tukevien palveluiden saatavuuden parantaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Alueella olevien vanhemmuuden ja parisuhteen tuen toimijoiden ja tuen muotojen kartoittaminen • Tuen kattavuuden arviointi • Katvealueiden kattamiseksi tarvittavan suunnitelman laatiminen • Toimintojen koordinointi • Seurakuntatoimijoiden perhe- ja parisuhdepalveluiden sekä varhaiskasvatuksen, perhetyön ja nuorisotoimintojen saatavuuden kehittäminen

⁵³ Paananen Reija, Ristikari Tiina, Merikukka Marko, Rämö Antti, Gissler Mika 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 52. 2012. Helsinki. Osoitteessa https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102984/THL_RAPO52_2012_web.pdf.

Lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien ammattihenkilöiden osaamisen ja työvälineiden uudistaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Tarvittavan koulutuksen koordinointi ja järjestäminen lapsi- ja perhetoimijoille huomioiden kansallisesti toteutettavat koulutukset • Lapin seurakuntatoimijoiden perhe- ja parisuhdeneuvontaosaamisen laajentaminen koordinoitusti
Vanhempia kasvatustaidoissa ja -keinoissa ohjaavan, näyttöön perustuvan, mallin (esim. Voimaperheet ⁵⁴) käyttöönotto	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikuttavien, Lapin olosuhteisiin käyttökelpoisten mallien arviointi ja valinta • Näyttöön perustuvan mallin toiminnallisen (esim. neuvola ja perheneuvola/lastenpsykiatria) rakenteen luominen • Näyttöön perustuvan mallin osaamisepuustan moniammatillinen vahvistaminen
Perhevalmennuksen ja vanhemmuutta tukevien ryhmätoimintojen laajentaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Ryhmätoimintojen kartoittaminen ja arviointi • Ryhmätoimintomuotojen (mm. perheeksi -malli, Toimiva lapsi & perhe, seurakunta- ja järjestötoiminnot) laajentaminen ja kehittäminen vastaamaan monimuotoisiin tilanteisiin ja haja-asutus- ja saamelaisalueiden erityistarpeisiin

Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin ”*TUkea arjen Vaativiin vAiheisiin, Lapin seurakuntien palvelut perhetoimintakeskuksessa – TURVA*” -osiossa (suunnitelma liitteenä) kehitetään seurakuntien toteuttaman matalan kynnyksen lapsi-, nuori- ja perhetoimintojen integraatiota monitoimijaiseen kenttään ja vahvistetaan perhe- ja parisuhdetukirakenteita. Kirkon ennaltaehkäiseviä ja moniammatillisia perheneuvonta-, varhaiskasvatus- ja perhetyöpalveluja kytketään koordinoinnin ja palveluohjauksen kautta perhekeskustoimintamalliin ja kehitetään palveluiden saatavuutta digipalveluilla.

5.3 Erotilanteen palvelut

Tavoitteena on selkeyttää, yhdenmukaistaa ja vahvistaa lapsiperheiden erotilanteen palveluja ja toimintamalleja sekä parantaa lasten ja perheiden yhdenvertaisuutta sekä monimuotoisuuden huomioimista. Keskiössä on palvelujärjestelmän ja ammattilaisten osaamisen vahvistaminen vastaamaan erotilanteen kohtaavien perheiden ja lasten tarpeisiin.

⁵⁴ Voimaperheet -malli on suunnattu yli neljävuotiaiden lasten vanhemmille perustuen neuvolan nelivuotis-tarkastuksessa toteutettavaan kyselyyn. Se kestää nelisen kuukautta ja toteutetaan netin kautta, missä digitaalissa hoitoympäristössä on monipuolista opetusmateriaalia. Perhevalmentaja seuraa ja tukee perheen etenemistä soittamalla kerran viikossa vanhemmille. Malli on tieteellisesti toimivaksi todettu, taloudellisesti kannattava ja erinomaisesti toteutettavissa haja-asutusalueilla.

Lapin ensi- ja turvakodin ”*Vanhemmuus vahvaksi erossa*” -osion (suunnitelma liitteenä) keskiössä ovat toimintamallit ja niiden variointi siten, että riippumatta välimatkoista kaikilla perheillä on yhdenvertainen mahdollisuus saada tukea ja neuvontaa erotilanteessa. Tämän edellytyksenä on teknologiavälitteisyyden ja digitaalisuuden arkistaminen palveluiden kehittämisessä⁵⁵. Lisäksi yhtenä toimintalinjana on ammattilaisten tieto-taidon ja osaamisen vahvistaminen järjestämällä kouluttautumismahdollisuuksia. Toiminnassa lisätään tietoa tarjolla olevasta tuesta ja eroperheen selviytymiskeinoista niin ammattilaisten kuin lapsiperheiden keskuudessa.

TAULUKKO 4 EROTIKANTEEN PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN

Tavoitteet ja tulokset	Toimenpiteet
Lapsiperheiden erotilanteen palveluiden selkeyttäminen ja saatavuuden edistäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Erotilanteen palveluiden kartoittaminen ja saatavuuden arviointi • Mallinetaan erotilanteen palvelut selkeäksi kokonaisuudeksi • Luodaan palvelupolku, jossa huomioidaan koko palvelujärjestelmä kattaen valtiolliset, kunnalliset, seurakuntien ja järjestöjen tuottamat palvelut
Eroperheille suunnattujen tukimuotojen kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Eroneuvo- ja vanhemman neuvo -toimintamuotojen laajentaminen alueelle mm. digitalisuutta hyödyntäen • Eroneuvo- ja vanhemman neuvo -ohjaajien koulutus- ja verkostoitumISRakenteiden koordinointi ja osaamisen vahvistaminen

Erotilanteen palveluiden kehittämisosion tuloksena käytössä on yhteisesti kehitetty matalan kynnyksen lappilainen eroauttamisen toimintamalli, jossa hyödynnetään teknologiavälitteisyyttä ammatillisesti, vertaisesti ja vapaaehtoistoiminnassa. Perheet saavat erotilanteessa oikea-aikaisesti neuvontaa, ohjausta ja tukea lähipalveluna arkiympäristössään.

5.4 Monikulttuuristen lasten, nuorten ja perheiden erityistarpeet

Lasten, nuorten ja perheiden elinolosuhteisiin vaikuttavat paitsi yleiset elinolosuhteisiin liittyvät asiat myös monikulttuurisuuden tuomat haasteet. Perheiden elämäntapa ja perherakenteet muuttuvat globaalissa ja yhteiskunnallisessa murroksessa, mikä tekee lapsiperheiden varhaisen tuen kehittämisen erityisen tarpeelliseksi.

⁵⁵ Kilpeläinen Arja 2016. Teknologiavälitteisyys kyläläisten arjessa. Tutkimus ikääntyvien sivukylien teknologiavälitteisyydestä ja sen rajapinnoista maaseutusosiaalityöhön. Acta Universitatis Lapponiensis 316. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Saamelaislasten ja -nuorten psyykkisen hyvinvoinnin tukemiseen lukeutuu myös saamen kielen ja kulttuurin säilymisen sekä elämänhallinnan tukeminen. YK:n raportissa⁵⁶ saamelaisnuoret ovat esittäneet huolensa saamelaisiin kohdistuvasta rasismista. Rasismi on kaikkien kolmen maan saamelaisnuorten mukaan lisääntynyt viime vuosina. Lisääntyneen negatiivisen ilmapiirin vuoksi nuoret kokevat tilanteen raskaana. Saamelaisnuorille tulisi olla tarjolla omankielistä kulttuurisensitiivistä niin elämänhallinnan tukea kuin tukea kielen ja kulttuurin säilyttämiseen.

Saamelaisperheet tarvitsevat kulttuuritaustaansa mukautettua apua erityisesti ongelmatilanteissa. Lastensuojelussa ja erotilanteissa lasten ja -nuorten erityistarpeet saamen kielen ja kulttuurin osalta jäävät usein liian vähälle huomiolle. Lastensuojelu- ja erotilanteessa lapsen oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin tulisi pystyä turvaamaan. Erotilanteessa eri toimijoiden (sosiaalitoimisto, perheneuvola, kärjäoikeus) osaaminen kieleen, kulttuuriin ja elämäntapaan liittyvissä kysymyksissä on merkittävässä asemassa. Alkuperäiskielestä ja kulttuurista vieraantumisen aiheuttaa lapsen ja nuoren identiteetin muodostumiselle monisyisiä ongelmia. Positiivista etnistä identiteettiä ja myönteistä asennetta yksilön kieltä, kulttuuria ja omia juuria kohtaan pidetään ratkaisevana ihmisen hyvinvoinnille ja terveydelle.

Saamelaislapset ovat usein kaksikielisiä. Saamelaisalueella on kuitenkin myös paljon varsinkin alle kouluikäisiä lapsia, joiden vahvin tai ainoa kieli on saamen kieli. Lastenneuvolatoiminta toteutetaan kuitenkin lähes poikkeuksetta suomenkielisenä. Vähemmistökielen säilyttäminen ja siirtäminen lapsille (erityisesti kaupunkiympäristössä) vaatii vanhemmilta erityisen suurta aktiivisuutta ja edunvalvontaa. Tuki kielen säilyttämiseksi ja välittämiseksi jälkipolville tulisi aloittaa jo lapsen syntyessä. Erityisenä puutteena on koettu saamenkielisen lapsen kielen kehityksen seuraaminen ja testaaminen lapselle vieraalla kielellä. Vieraskielisen testin seurauksena todetaan usein, että lapsen kielen kehitys on viivästynyt, vaikka kysymyksessä onkin, ettei äidinkieleltään saamenkielinen lapsi vielä osaa suomea riittävän hyvin. Vanhemmat eivät koe saavansa äitiys- ja lastenneuvolassa tukea ja opastusta monikielisyyskasvatukseen liittyvissä kysymyksissä.

Ihmiset muuttavat maasta toiseen yhä enemmän. Myös sodat ja pitkittyneet kansainväliset konfliktit heijastuvat Eurooppaan sekä Suomeen: Suomeen saapui vuonna 2015 turvapaikanhakijoita ja kiintiöpakolaisia enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Suomeen saavutaan myös työn, perheen ja opiskelun vuoksi. Kansainvälistä suojelua saavat henkilöt merkitsevät usein vastaanoton alkuvaiheessa kustannuksia kunnille, mutta samalla maahanmuuttajien sijoittuminen kuntiin tarjoaa uusia mahdollisuuksia ja elävöittää kuntia. Parhaan hyödyn maahanmuutosta kunta saa panostamalla sujuvaan vastaanottoon, laadukkaisiin kotoutuspalveluihin sekä avoimeen ilmapiiriin, jotta uusista tulijoista tulee pysyviä kuntalaisia.⁵⁷

Maahanmuuttajat kasvattavat kunnan väestöpohjaa, usein elävöittäen ja monipuolistaen kunnan elinkeinoelämää ja kansainvälistä näkökulmaa. Kiintiöpakolaiset ovat yleensä perheitä, joissa on eri-ikäisiä lapsia, millä on merkitystä esimerkiksi peruskoulun tai muun opetus- ja koulutustarjonnan säilymiselle tai lisääntymiselle kunnassa. Pakolaisten joukossa on

---

⁵⁶ E/C.19/2013/8

⁵⁷ Pakolaisten vastaanotto – tietopaketti kunnille (TEM) osoitteessa http://www.kotouttaminen.fi/files/45776/Pakolaisten_vastaanotto_-_Tietopaketti_kunnille.pdf

samaa osaamispotentiaalia kuin muilla perusteilla Suomeen saapuneissa. Vastaanottamalla pakolaisia kunta tukee osaltaan ihmisoikeuksien toteutumista sekä moninaista ja avonaista yhteiskuntaa.⁵⁸ Tavoitteena on maahanmuuttopolitiikan linja, joka tukee suvaitsevan, turvallisen ja moniarvoisen Suomen rakentamista sekä lisää Suomen kansainvälistä kilpailukykyä⁵⁹.

Rovaniemelle, Kemiin, Tornioon, Tervolaan, Kemijärvelle, Ranualla ja Kolariin ohjautui turvapaikanhakijoita vuosina 2015–2016. Vuoden 2017 osalta ollaan valmistelemassa päätöksiä vähintään 80 kiintiöpakolaisen vastaanottamisesta Lappiin. Syksyllä 2016 Pelkosenniellä ja Kittilässä on tehty päätös kahdenkymmenen kiintiöpakolaisen vastaanottamisesta. Päätöksentekoa valmistellaan Sodankylässä, Sallassa, Posiolla, Muoniossa, Enontekiöllä ja Ylitorniolla. Parhaan hyödyn maahanmuutosta kunta saa panostamalla vastaanottoon ja kotoutuspalveluihin sekä avoimeen ilmapiiriin, jotta uusista tulijoista tulee pysyviä kuntalaisia⁶⁰. Myönteiseen asenneilmapiiriin, osaamiseen, poikkihallinnolliseen ja monitoimijaiseen yhteistyöhön panostaminen pohjustavat monikulttuurisuutta arvostavaa ja osallistavaa toimintaympäristöä.

TAULUKKO 5 MONIKULTTUURISTEN LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN ERITYISTARPEIDEN HUOMIOIMINEN PALVELUISSA

Tavoitteet ja tulokset	Toimenpiteet
Saamelaisten kieli- ja kulttuuritaustan huomioivien palveluiden kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Kehitettävien toimien määrittäminen ja suunnitelmista sopiminen • Kulttuuristen työ- ja toimintamuotojen kehittäminen
Monikulttuurisuuden huomioivien lapsi- ja perhepalvelumuotojen kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Osaamisen vahvistaminen ottaen huomioon valtakunnallisesti toteutettavat koulutukset • Poikkihallinnollisen yhteistyön vahvistaminen • Monikulttuurisuuden ja perheiden moninaisuuden huomioiminen perhekeskustoimintamallissa
Positiivisen ja osallistavan asenneilmapiirin ja ihmisoikeusosaamisen vahvistuminen	<ul style="list-style-type: none"> • Osaamisen vahvistaminen valtakunnalliset koulutukset huomioiden

Lapin ammattikorkeakoulun ”Kulttuurinen inklusio päiväkodin arjessa” ja ”Varhaiskasvatuksen liikunta ja monikulttuurisuustyö” -osiossa (kuvaus liitteenä) tuetaan ammattihenkilöiden osaamista työpajamuotoisesti tuomalla näkyväksi kulttuuriset kompastuskivet ja auttamalla oivaltamaan mukaan ottavan ja mukaan tarvitsevan yhteisen arjen syntymisen mahdollisuudet. Lisäksi rakennetaan monikulttuurisuuden huomioivia, liikuntaan kytkeytyviä, yhteistyömalleja urheiluseurojen ja yhdistysten kanssa.

⁵⁸ Suopajarvi A-M 2016. Kiintiöpakolaisille uusia kuntapaikkoja Lapista? -diat 10.10.2016.

⁵⁹ Ulkoasiainministeriö 2015. Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus - Suomen 23. määräaikaisraportti. Osoitteessa <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=67849>

⁶⁰ Suopajarvi A-M 2016. Kiintiöpakolaisille uusia kuntapaikkoja Lapista? -diat 10.10.2016.

5.5 Lasten somaattinen ja psykiatrinen erikoissairaanhoido osana perhekeskustoimintamallia

SOTE-uudistus edellyttää hoitojärjestelmän integroitumista avoterveydenhuollon ja sosiaalitoimen kanssa, digitalisaatiota ja yhdenvertaisuuden edistämistä muun muassa jalkauttamalla erityistason palveluja alueelle. Sekä Lapin että Länsi-Pohjan sairaanhoitopiireissä suunnitellaan SOTE-integraatiota tuottamismallilla, joka sisältää kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityistason palvelut.

Somatiikan arkityötä edistävät uudet sovellukset parantavat toiminnan laatua, mutta myös nopeuttavat sekä käyttöön otettavaa digitaalista että perinteistäkin vastaanottoa. Ne tuottavat säästöjä ja mahdollistavat osaltaan laadukkaan toiminnan niukentuvillakin resursseilla. Hoidon sisältöä kehitetään ja jalkautetaan konsultaatiomekanismien helpoksi tekemisen lisäksi hankkeeseen sisällytetyillä erityisillä pediatrian, lastenneurologian ja äitiyshuollon digitaaliavusteisilla projekteilla (esim. lasten lihavuuden monitoimijainen ehkäisy, sähköinen äitiysneuvolakortti).

Lastentautien päivystysjärjestelmä uudistetaan tukemaan monimuotoisella Internet-palvelulla nykyistä paremmin oikea-aikaiseen hoitoon hakeutumista. Itse päivystys organisoidaan lastentauteihin perehtyneen henkilökunnan vastuulle (sairaanhoitajat, lastenlääkärit). Toinen, arkityöajan toimintaa koskeva kokeilu käsittää tyypin 1 lapsidiabeetikkojen pitkäaikaista verensokeritasapainoa kuvaavan HBA1c-määrityksen vuosikeskiarvotulosten käytön hoidon laadun mittarina. Hankkeessa pyritään sekä potilaan ennusteen että kustannusten minimointiin. Malli tarjoaa mahdollisuuden muun muassa arvioida ja vertailla erittäin relevantisti etätöinä digitaalisesti ja sairaalan poliklinikalla konkreettisesti toteutetun hoidon ja seurantakäytien terveyshyötyä ja kustannuksia.

Somaattisen ja psykiatrisen erityisosaamisen tavoitettavuutta, aluekattavuutta ja yhdenvertaisuutta voidaan vahvistaa digitaalipalveluiden tuella. Käytännössä tavoitellaan muun muassa ajanvarauksellisen poliklinikkatyön tehostamista, strukturoitujen esitieto- ja seuranta-kaavakkeiden käytön laajentamista sekä hoidon tarpeen arviointimenetelmien kehittämistä. Lasten kiireellisen hoidon tarpeen arviointi⁶¹ varmistetaan uudistamalla lasten päivystysjärjestelmä. Hoidon tarpeen etäarviota ja samalla yleensäkin kotona tapahtuvaa, usein puutteellista arviointia tuetaan muun muassa validoidulla kotikäyttöön soveltuvalla verkkotes-tillä, josta kehitetään toiminnan edetessä ja aineiston karttuessa ns. älykäs, itseoppiva versio. Lasten kroonisten sairauksien seuranta ja lasten-/nuorisopsykiatrian poliklinikkakäyn-tejä viedään lähipalveluiksi digitaalisen etäpalvelun tuella (etävastaanottoa) yhteistyössä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kanssa. Lasten-/nuorisopsykiatrian hoidon tarpeen arvioinnin ja interventioiden toteuttamiseksi kehitetään 'jalkautuvia' (virtu, mobiili, live) varhaisen vaiheen työmuotoja, maakunnallisia etävastaanottoja, tiivistä asiakaslähtöistä yhteistyötä lapsi- ja perhepalveluiden toimijoihin, konsultaatiota sekä ryhmämuotoisia palveluja.

---

⁶¹ Päivystysasetus 2013, 10§

Tavoitteet ja tulokset	Toimenpiteet
<p>Aluekattavuuden, yhdenvertaisuuden ja lähipalveluiden parantaminen digitaalipalveluiden tuella</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Erityistason sairaanhoitoa tuodaan lähipalveluiksi 24/7-periaatteella • Työajan videopoliklinikkatoiminta kehitetään laajaan käyttöön • Lastentautipäivystysuudistus (monimuotoverkko palvelu ja etätriageyksikkö) tuo tiedon tarvittavista toimenpiteistä (ohjeet lieviin tilanteisiin; ammattilaisarviointi⁶² ja -ohjaus muuhun) suoraan kohteihin • Sähköisen äitiyskortin kehittäminen tuomaan reaaliaikaiset seurantatiedot kaikille osapuolille, osallistaen ja mahdollistaen erityistason seurannan osittain lähipalveluna
<p>Kustannustehokkuuden lisääminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Toiminnalliset muutokset suunnitellaan kustannustehokkaiksi (matkojen vähennys, pkl-toimintaa nopeuttavat ja potilasturvallisuutta lisäävät uudet sähköiset työvälineet) • Kehitetään yhteistyötä ensihoidon kanssa (erityistason arviointi ja osalle etähoito vähentäen potilassiirtoja ja hoitopäiviä) • Toteutetaan aidosti terveyshyötylähtöinen johtamiskokeilu (TI-diabetesseurannan järjestäminen kalliita komplikaatioita parhaiten estäväksi)
<p>Uuden sote-toimintaympäristön mahdollistaman laajan yhteistyön hyödyntäminen</p> <p>Kehittämistehtävien koordinointi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Otetaan käyttöön lasten lihavuuden ehkäisyssä tehokkaaksi todettu monitoimijamalli (Seinäjäki) • Seurataan muutosten taloudellisia vaikutuksia • Kehitetään ja validoidaan päivystysverkko palveluun kuuluva älykäs hoidontarvearvion mittari • Muiden somaattisia kehittämistehtäviä työstävien työryhmärakenteiden kokoaminen • Psykiatristen kehittämistoimien työryhmärakenteiden kokoaminen • Työryhmien tiedonkulusta ja koordinoinnista sopiminen

⁶² Päivystysasetus 2013, 10§

Lapissa kehitettyä Virtu.fi-innovaatioympäristöä ja jo olemassa olevia, alueellisesti käytössä olevia teknologisia ratkaisuja (muun muassa ajanvaraus-, esitieto- ja seurantalomakkeiden) hyödynnetään. Eri teknologioita hyödyntäviä toimintamalleja esimerkiksi ryhmätoimintaa kuvapuhelinyhteyksin, virtu-palvelupisteiden ja kotireppujen käyttöönottoa laajennetaan. Kuntien/yksiköiden teknologiasta vastaavan henkilöstön verkostoiminen ja tuki osaamisen kehittämiseksi on edellytys teknologioiden hyödyntämiselle.

Kaikkiin edellä kuvattuihin tehtäväalueisiin liittyvällä teknologia-avusteisuuden kokonaisuudella:

- 1) parannetaan palveluiden saatavuutta haja-asutusalueille
- 2) edistetään yhdenvertaisuutta jalkauttamalla erityistason palveluja alueelle
- 3) luodaan kustannustehokkuutta
- 4) edistetään oikea-aikaista hoitoon hakeutumista
- 5) vahvistetaan yhteistyörakenteita ja kehitetään osaamista

5.6 Lastensuojelun monitoimijainen toimintamalli

Vuonna 2008 Itä-Lontoossa aloitettu lastensuojelutyön kehittämistyö, ns. Hackneyn-malli, on myönteisten vaikutustensa vuoksi levinnyt muun muassa Kanadaan, Australiaan ja nyt myös Suomeen. Malliin on siirrytty esimerkiksi Nakkilassa ja Raumalla. Englannissa tämän ”systeemisen toimintayksikkömallin” hyödyiksi on todettu muun muassa, että suunnitellusti päättyneiden asiakassuhteiden määrä on kaksinkertaistunut ja kodin ulkopuoliset sijoitukset ovat vähentyneet, jolloin sijoituksista säästyneitä varoja on pystytty suuntaamaan varhaisempaan tukeen. Työntekijät ovat saaneet aikaa perheiden kanssa työskentelyyn kolminkertaisesti aikaisempaan verrattuna, työntekijöiden pysyvyys ja viihtyvyys työssä on parantunut.

Monitoimijaisen, systeemiseen viitekehykseen, perustuva malli haastaa koko palveluorganisaation tarkastelemaan toimintatapojaan – perustana organisaatioteoreettinen ajattelu. Palvelumallin osana kehitetään lastensuojelun tiimimalli: asiakasperheet ovat koko tiimin asiakkaita, mikä tarkoittaa, että aina joku henkilökunnasta on tavattavissa ja tuntee perheen tilanteen. Osaamista vahvistetaan perheterapeuttisen/suhdeperustaisen/systeemisen ajattelun suuntaan. Henkilöstö koulutetaan ja sille tarjotaan tukea uudenlaiseen työtapaan perehdyttämiseksi. Mallin osana toteutetaan itsearviointi ja kattava ulkopuolinen tutkimusarviointi. Mallin yhteydessä kokeillaan lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeen arviointiviitekehyksen mukaista arviointia yhteistyössä perhekeskustoimintamallin kehittämisen kanssa.

TAULUKKO 7 LASTENSUOJELUN MONITOIMIJAISEN TOIMINTAMALLIN SOVELTAMINEN JA KEHITTÄMINEN

Tavoitteet ja tulokset		Toimenpiteet
Hallinnollis-organisatoristen rakenteiden luominen		• Mallin edellyttämien työntekijä-, johtamis-, tukirakenteista sopiminen ja päättäminen
Henkilöstön tarvitseman osaamisen vahvistaminen		• Tarvittavan perheterapeuttisen/systeemiseen työskentelyorientaatioon perehdyttävän koulutuksen järjestäminen ja

Arviointitutkimuksellisten elementtien kyt- keminen	<p>uudenlaisen työtavan käyttöönoton tu- keminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiedonkeruun suunnitteleminen yhteis- työssä THL:n kanssa • Maakunnan oppimisverkostotoiminnan organisoituminen • Maakuntien välisten pilottien verkostoi- tuminen • Osallistuminen kansallisesti koordinoi- tuun oppimisverkostotoimintaan
--	---

6 Hankkeen toteutus ja aikataulu

Maakunnallinen yhteistyö

Hanketta hallinnoi Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä ja toteuttaa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Poske). Lapin ja Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirien perusterveydenhuollon yksiköt toimivat tiiviissä yhteistyössä. Kaikki Lapin kunnat osallistuvat hankkeeseen. Hankekonsortiossa on mukana toimijoita erilaisilla yhteistyötasoilla. Maakunnallista Sote-kehittämistä ja yhteensovittamista koordinoi Lapin liitto ja heidän hallinnoimansa hankkeet ja projektit. Lappi hakee muutosagenttia, jonka tehtävänä on edistää ja koordinoita lasten ja perheiden muutosohjelman tavoitteiden toteuttamista maakunnissa sekä tukea kärkihankkeen kokeiluja.

Näiden toimijoiden kanssa tehdään rahoituksen hakuvaiheessa aiesopimukset ja myönteisen rahoituspäätöksen jälkeen tarkat sopimukset, joissa määritellään yhteistoiminta, osallisten roolit ja tehtävät sekä vastuut. Toimijoiden tehtävät on eritelty taulukossa 8.

TAULUKKO 8 RAHOITUSTA HAKEVAT YHTEISTYÖKUMPPANIT

Toimija	Tehtävä	Rooli yhteistyössä
Lapin yliopisto	”Lapsi- ja perhelähtöinen tieto poikkihallinnollisen hyvinvointijohtamisen välineen perhekeskustoimintamallissa” Selvitykset ja tiedontuotanto hyvinvointijohtamiseen ja perhekeskustoimintamallin rakenteiden luomiseen Osallistavien toimintamuotojen toteuttaminen Vaikutusten arviointi Opinnäyteyhteistyö	Kehittämistyötä tukeva ja arvioiva asiantuntijanäkökulma.
Lapin ensi- ja turvakoti	”Vanhemmuus vahvaksi erossa” Eroperhetyön toimintamallien kartoittaminen Yhteistyörakenteiden kokoaminen Yhteisen ymmärryksen prosessointi monitoimijaisesti Teknologiavälitteisten palvelumuotojen kehittäminen yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa Arviointirakenteiden luominen Koulutukset, tiedottaminen	Eroperhetyön muotojen laajentaminen yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.
Oulun hiippakunnan kapituli	”TUkea aRjen Vaativiin vAiheisiin. Lapin seurakuntien palvelut perhetoimintakeskuksessa – TURVA” Verkostoituminen perhekeskustoimintamallitoimijoihin Perhe- ja parisuhdeosaamisen vahvistaminen ja laajentaminen osana matalan kynnyksen palveluja Palveluohjauksellisten valmiuksien edistäminen Digitaalisten palvelumuotojen kehittäminen yhteistyössä Posken kanssa	Toimintojen integrointi, monitoimijuuden ja palveluohjauksen kehittäminen.
Lapin ammatti- korkeakoulu	”Kulttuurinen inklusio päiväkodin arjessa” ja ”Varhaiskasvatuksen liikunta ja monikulttuurisuusustyö” Vanhempien osallistaminen työpajatyöskentelyyn yhdessä päiväkotihenkilöstön kanssa Osallistavan valokuvauksen hyödyntäminen työpajoissa Liikunnan etujen ja yhteisöllisyyttä vahvistavien elementtien koostaminen Liikunnallisten ryhmien kokoaminen Osallistavien, vuorovaikutteisten ja toiminnallisten menetelmien kehittäminen	Monikulttuurisuusosaamisen vahvistaminen ja toimintamallien kehittäminen.

Hankeessa on mukana myös yhteistyökumppaneita ilman rahoitusosuutta. Niihin kuuluvat: Mobile Kid Oy, Erityislasten Omaiset ELO Ry, Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piiri, Pohjoisen yhteisöjen tuki – Majakka Ry ja Suomen Mielenveysseura.

Hankeconsortio rakentuu maakunnallisena sairaanhoitopiirien ja kuntien kehittämistarpeisiin vastaavana kokonaisuutena ja sitä tukevinä yhteistyökumppaneiden osakokonaisuuksina. Kehittämisprosessi sisältää 1) henkilöstön rekrytoinnin, 2) kehittämisaihioiden toteuttamissuunnitelman työstämisen monitoimijaisissa työryhmissä, 3) toteuttamissuunnitelman kokoamisen, 4) pilotointirakenteen luomisen, 5) kehittäjäasiakkaiden rekrytoinnin osatavoite- ja vastuuhenkilöryhmiin, 6) rakenteiden luomisen ja hanketehtävien toteuttamisen, 7) arvioinnin ja seurannan sekä 8) mallien levittämisen ja viennin käytäntöön koko maakunnassa.

Hankekokonaisuus toteutetaan valtakunnallisesti valmisteltuja projektisuunnitelmia (toteuttamissuunnitelmia) soveltaen sekä koordinoituihin koulutus, mallinnus- ja oppimisverkostorakenteisiin osallistuen.

Hankkeen aikataulut

TAULUKKO 9 HANKKEEN AIKATAULUTUS

Ajankohta	Tehtävä
1.1.– 28.2.2017	Hallinnolliset asiat, rekrytoinnit ja toteuttamissuunnitelma sekä viestintä- ja vaikutusten arviointisuunnitelmien tarkennus <ul style="list-style-type: none"> Osatavoitetoimijoiden valinta ja käytännön valmistelut
1.3.2017–	Rakenteiden luominen, osatavoite- ja -hanketehtävien toteuttaminen yhteensovitetaan valtakunnalliseen kärkihankeaikataulutukseen <ul style="list-style-type: none"> Perhekeskustoimintamalli Vanhemmuuden vahvistaminen Erotilanteen palvelut Monikulttuurisuus Somaattisen ja psykiatrisen erityisosaamisen integrointi Lastensuojelun monitoimijainen toimintamalli Saamenkieliset palvelut osatavoitekohtaisesti
1.1.– 31.8.2018	Sisältötavoitteiden vaikutusten arviointi
1.9.2018–	Rakenteiden kytkeminen maakuntarakenteeseen
1.9.2018	Toimivien käytänteiden levittäminen ja juurruttaminen
1.11.– 31.12.2018	Arviointi ja raportointi

Juuruttamissuunnitelma

Käynnissä oleva rakennemuutos on sekä mahdollisuus että haaste juurruttamiselle, sillä lähestyvän suuren palvelurakennemuutoksen kynnyksellä ”varmaa on vain muutos”. LAPE-ohjelmaan sisältyvä kärkihanke tukee kuitenkin hyvin tärkeällä tavalla muutosprosessissa tarvittavia askeleita kohti uudenlaisia rakenteita. Yhteen nivellettävien lapsi- ja perhepalveluiden maakunnallinen työstäminen perhekeskustoimintamalliksi on tavoite, joka rakenteena varmistaa koordinoitujen monitoimijuiden ja palveluiden saavutettavuuden.

Juurruttaminen eli toimintatapojen käytön laajentaminen uusiin yhteyksiin ja vakiinnuttaminen entistä paremmaksi, yleensä kustannusvaikuttavammaksi, toiminnaksi toteutetaan monella tavalla, koska juurrutettavat käytännöt ja ”juurtumisympäristöt” ovat hyvin erilaisia. Hankkeessa on mukana koko Lapin maakunta. Toimintamalleja juurrutetaan käytäntöön seuraavasti:

- 1) Hankkeen aikana toimitaan osana Lapin maakunnan sote-valmistelutyötä ja verkostoidutaan LAPE-ohjelman eri toimijoiden kanssa. Toimintatapoja juurrutetaan sitouttamalla kuntien henkilöstö aktiiviseen kehittämistyöhön toimintatapojen määrittely- ja pilotointivaiheissa. Hankkeen aikana mallinnetut ja pilotoidut toimintatavat viedään kunnissa käytäntöön joko virkamies- ja/tai poliittisen päätöksentekoprosessin kautta mukaillen kunkin kunnan tai kuntayhtymän omia päätöksentekokäytäntöjä.
- 2) Tehdyt innovaatiot ja ratkaisumallit viedään myös laajemmin hyväksyttäväksi maakunnan väliaikaishallinnolle.
- 3) Uudet hyviksi todetut käytännöt otetaan käyttöön maakunnan ja kuntien lapsi- ja perhepalveluissa.

Lapin alueen toimijat (nykyiset kunnat, järjestöt, ym.) ovat sitoutuneet laajasti mukaan kehittämistyöhön, joka vastaa aidosti alueen kehittämistarpeisiin. Toimintamallien vaikutuksia arvioidaan hankkeen aikana paikallisesti, maakunnallisesti, maakuntien välisesti ja kansallisesti. Kokonaishankkeeseen liittyen työstetään pro gradu -tutkielmia ja muita opinnäytetöitä yhteistyössä korkeakoulujen kanssa.

7 Tarvittavat voimavarat

SOSIAALI- JA
TERVEYSMINISTERIÖ

HANKKEEN MENOT JA RAHOITUS

HAKIJA JA HANKE

Hakija	Kolpeneen palvelukeskusten kuntayhtymä
Hankkeen (ja/tai kehittämisosion) nimi	Lapsi- ja perhepalveluiden hanke

MENOT JA RAHOITUS

		Vuosi 2017 12 kk	Vuosi 2018 12 kk	Yhteensä
Henkilöstömenot, joista	0	525 150	511 333	1 036 483
Projektiin palkattava henkilöstö		504 783	495 670	1 000 453
Työpanoksen siirto		20 367	15 663	36 030
Palvelujen ostot yhteensä, josta	0	172 540	163 740	336 280
Toimisto-, pankki- ja asiantuntijapalvelut	0	88 900	78 900	167 800
Painatukset ja ilmoitukset		6 480	6 480	12 960
Majoitus- ja ravitsemuspalvelut		17 940	18 940	36 880
Matkustus- ja kuljetuspalvelut		39 860	40 060	79 920
Koulutus- ja kulttuuripalvelut	0	6 980	6 980	13 960
Muut palvelujen ostot	0	12 380	12 380	24 760
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	0	16 660	8 660	25 320
Vuokrat	0	5 240	5 440	10 680
Investointimenot yhteensä, josta	0	40 500	31 000	71 500
Aineettomat hyödykkeet		6 500	6 000	12 500
Koneet ja kalusto		4 000	3 000	7 000
Muut investointimenot		30 000	22 000	52 000
Muut menot	0	26 714	23 363	50 077
Menot yhteensä = Kokonaiskustannukset	0	786 804	743 536	1 530 340
- Valtionavustukseen oikeuttamattomat kustannukset	0	0	0	0
- Tulorahoitus	0	0	0	0
- Muu kuin julkinen rahoitus	0	0	0	0
Valtionavustukseen oikeuttavat kustannukset	0	786 804	743 536	1 530 340
Hanketoimijoiden oma rahoitusosuus		157 361	148 707	306 068
Muu julkinen rahoitus	0			0
Haettava valtionavustus	0	629 443	594 829	1 224 272

8 Viestintä ja vaikuttaminen

Asiakkaiden osallisuussuunnitelma

Lasten, nuorten ja perheiden osallistaminen kehittämistyöhön tapahtuu Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa kehitetyn kehittäjäasiakastoimintamallin, Lapin yliopiston hankeosiossa kuvatun lasten ja nuorten osallisuusryhmien sekä kuntiin ja maakuntaan nimettyjen LAPE-työryhmien kautta. Kehittäjäasiakastoimintamallilla tarkoitetaan sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaiden ja työntekijöiden yhteistä palvelujen suunnittelua, kehittämistä ja arviointia.

Hankeessa toteutettavissa kehittäjäasiakasryhmissä jokainen osallistuja tuo oman asiantuntemuksensa yhteiseen työskentelyyn.

- 1) Lapin nuorisovaltuudet on verkosto, joka on luontevaa ottaa mukaan maakunnalliseen kehittämistyöhön.
- 2) Mannerheimin Lastensuojeluliiton yhdistyksiä on Lapissa kaikissa kunnissa. Useilla paikkakunnilla toimii perhekahvila, jonka hyödyntämistä on kokeiltu muun muassa sote-valmistelun yhteydessä. Kahvilassa pienten lasten vanhempien näkemyksiä, kokemuksia ja kehittämisideoita tarkastellaan eri kehittämistehtävien osalta.
- 3) Teknologian hyödyntämisessä käytäntölähtöinen toimintamalli toteutetaan mukailen käyttäjälähtöistä suunnitteluprosessia, jossa toimintaa tarkastellaan palveluekosysteemin ja käyttökokemuksen näkökulmasta. Pilotoinnin aikana toimintaa arvioidaan yhdessä käyttäjien kanssa.
- 4) Niille kehittäjäasiakkaille, jotka kiinnittyvät vahvemmin kehittämistyöhön järjestetään kaksi kertaa vuodessa kehittäjäfoorumi.

Asiakaslähtöisessä työssä jokainen asiakas on kehittäjäasiakas. Kehittäjäasiakastoiminnassa asiakas on vaikuttamassa myös oman prosessinsa ulkopuolella yleisiin palveluprosesseihin, työkäytäntöihin, palvelujen strategiaan painopisteisiin ja laajemmin yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Kehittäjäasiakkaat tuovat palvelujen suunnitteluun omat kokemuksensa ja kehittämisehdotuksensa ja ovat konkreettisesti mukana omien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluprosessiensa muotoilussa. Palveluiden käyttäjien osallistuminen palveluiden kehittämiseen varmistaa palveluiden oikean kohdentamisen sekä oikeudenmukaisen ja tasavertaisen kohtelun. Asiakkaiden ja työntekijöiden kokemustieto yhdistettynä työntekijän tieteelliseen tietoon perustuvaan ajatteluun voivat tuottaa uudenlaisia palvelukäytäntöjä.

Lapin yliopiston osiossa osallisuus huomioidaan erityisesti tiedonkeruuosiossa, jolloin eriikäisten lasten ja nuorten kanssa toteutetaan kouluissa (osittain mahdollisesti somessa) palveluihin liittyviä tulevaisuuden muistelun työpajoja. Tulevaisuuden muistelussa hyödynnetään pienempien lasten (6-10 v.) kanssa toiminnallisia menetelmiä, kuten piirtämistä tai rakentelua. Sosiaalityön, hallintotieteiden ja luokanopettajaopiskelijat ovat opintojensa puitteissa mukana toiminnassa.

Hanke vahvistaa kuntien ja maakunnan LAPE-työryhmien asukas- ja asiakasosallisuutta tukemalla rakenteita kehittäjäasiakaskokemusta hyödyntämällä sekä kehittäjäasiakastoimintaa mallintamalla.

Viestintä ja vaikuttamissuunnitelma

Perhekeskustoimintamalli sisällöllisine kehittämistehtävineen edellyttää vahvaa panostusta tiedottamiseen ja vaikuttamiseen. Tiedon saaminen ja jakaminen ovat vaikuttamisen peruselementtejä.

Kuntien ja maakunnan LAPE-ryhmät ovat toimijatahoja, joiden rooli maakunnallisina vaikuttajina ja viestinvälittäjinä on hyvin keskeinen. Ryhmien niveltäminen yleiseen valtakunnallisesti ohjautuvaan LAPE-ohjelmaan ja maakunnalliseen hanketyöhön toteutuu muutosagentin ja hankehenkilöstön yhteistyönä. Ryhmien yhteistyön vahvistamiseksi ja sparraamiseksi sekä valtakunnallisen tiedon välittämiseksi toimitaan vahvassa yhteistyössä, jota edistää projektipäällikön ja muutosagentin yhteinen taustaorganisaatio.

Hankkeen aikana tiedottaminen on jatkuvaa ja yhteistä tiedotusmateriaalia tuotetaan sekä työntekijöiden että maakunnan asukkaiden käyttöön. Hanke vastaa viestinnästä Lapin maakunnan alueella ja valtakunnallisesti. Hanke tiedottaa toiminnastaan omilla verkkosivuillaan osoitteessa www.sosiaalikallega.fi, jonne pääsee myös hallinnoijan Kolpeneen palvelukeskus ky:n verkkosivuilta⁶³.

Tiedottamiseen ja tiedon välittämiseen osallistuvat hankkeen työntekijät, ohjausryhmä sekä muut kumppanit. Hankkeessa järjestetään kehittämisfoorumeja, työkokouksia ja seminaareja (videovälitteisesti). Hanke järjestää loppuseminaarin, jossa välitetään tietoa työn tuloksista vuorovaikutteisesti eri toimijoiden kesken. Hankkeen alueilla toimivat erilaiset työryhmät välittävät tietoa eri työyhteisöihin. Lapset, nuoret ja perheet pääsevät kehittäjäasiakkaina, palveluiden käyttäjinä, LAPE-työryhmien jäsenenä sekä erilaisten yhteisöjen ja järjestöjen jäsenenä vaikuttamaan palvelujensa uudistamiseen toimien viestin viejinä omissa luonnollisissa arjen toimintaympäristöissään. Hankkeen aikana kirjoitetaan artikkeleita alojen lehtiin, kutsutaan mediaa paikalle eri tilaisuuksiin sekä käytetään sähköpostia yleiseen verkostolle suunnattuun viestintään. Myös sosiaalista mediaa hyödynnetään viestinnässä. Lisäksi hankkeen tulokset dokumentoidaan väli- ja loppuraportteihin.

9 Toiminnan arviointi

Riskien hallintasuunnitelma

Hankkeen riskejä arvioidaan konsortion näkökulmasta alla olevan taulukon mukaisesti. Kuviossa riskien toteutumisen todennäköisyys arvioidaan asteikolla 1–5, jossa 1 kuvaa pientä ja 5 erittäin suurta todennäköisyyttä. Riskit käydään läpi kehittämiskumppaneiden kanssa sopimusta tehtäessä. Riskien arviointitaulukkoa käytetään työvälineenä riskien analysoinnissa henkilöstön ja ohjausryhmän työkokouksissa.

---

⁶³ Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä osoitteessa <http://www.kolpene.fi/>

TAULUKKO 10 RISKIT, NIIDEN TODENNÄKÖISYYS JA NIIHIN VARAUTUMINEN

Riski	Todennäköisyys	Varautuminen
Hankkeen toteuttamiseen tarvittavat tiedot ja taidot puuttuvat.	1	Riittävä kehittämisosaamisen tuki ja vertaistukiverkosto.
Aikataulut eivät pidä.	3	Ennakkosuunnittelu ja säännöllinen arviointi.
Syntyy henkilöstiriitoja.	1	Varmistetaan avainhenkilöiden sitoutuminen hankkeeseen ja heille tarvittava tuki.
Konsortion osapuolet eivät toteuta sovittuja tavoitteita tai hanke laajenee hallitsemattomasti.	3	Selkeä hankesuunnitelma ja sitä tukevat toimijoiden väliset tarkat sopimukset vastuun jakoineen ja jämerä johtaminen sekä ohjausryhmän työskentely.
Asiakkaat eivät lähde mukaan kehittämistyöhön.	1	Hyötyä ja osallisuutta tuottava työskentely ja uudistuvat palvelumallit
Viestintä ei tavoita kaikkia sidosryhmiä	3	Kaikki aikaisempaan kehitystyöhön osallistuneet verkostot pidetään ajan tasalla. Verkostoidaan hankkeeseen osallistuvat uudet toimijat, yritykset ja järjestöt.
Hanke ei saa roolia maakunnallisessa sote-valmistelussa	1	Hanke toimii tiiviissä yhteistyössä muutoksenagentin kanssa (sijoittuneena samaan organisaatioon)

Hankkeen suunnittelussa mukana ollut toimijajoukko on vahvasti sitoutunut hankkeen toteuttamiseen. Riskien hallintaan pyritään koko kehittämisprosessin ajan ja huomiota kiinnitetään riskien tunnistamiseen, niiden todennäköisyyteen ja vaikutusten arviointiin; riskien priorisointiin; korjaavien toimenpiteiden ja kehitystoimenpiteiden toteuttamiseen; toimenpiteiden seurantaan ja raportointiin ohjausryhmälle.

Itsearviointin toteutus

Arviointi on hankkeen toiminnan ja sen aikaansaamien tulosten, vaikutusten ja vaikuttavuuden selvittämistä. Arviointi on oppimisen sekä sen kautta toiminnan ja tulosten parantamisen väline. Itsearviointin muodot ovat:

- 1) Tilivelvollisuusarviointi, jossa keskitytään toiminnan taloudellisuuteen, tehokkuuteen ja vaikuttavuuteen. Arvioinnissa selvitetään rahoittajalle ja päätöksentekijöille, miten annetut resurssit on käytetty ja mitä niillä on saatu aikaan.
- 2) Prosessiarviointi toteutetaan hankkeen toiminnan arviointina ja suunnataan kehitystoimintaan siitä saatujen tulosten perusteella. Pääpaino on oman työn kehittämisessä, organisaation oppimisessa, suorituskyvyn parantamisessa sekä toimintatapojen kehittämisessä. Asiakkaiden ja työntekijöiden osallisuus arviointitiedon tuottamisessa on olennaista. Arvioinnin tuloksia tulkitaan yhdessä ja mietitään tarvittavia toimenpiteitä.

- 3) Tiedontuotantoarvioinnilla tavoitellaan uuden tiedon tuottamista, uusien näkökulmien avaamista käsiteltävänä olevaan asiaan sekä uusien toimintamallien tuottamista arvioinnin ja lisääntyneen ymmärryksen avulla. Arviointitietoa käytetään asian syvällisempään tiedostamiseen, viestintään, tutkimukseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Luotavassa kehittämisrakenteessa ja -menetelmissä on oleellista prosessiarvioinnin kytkeminen toimintaan ja sen hyödyntäminen hankkeen edetessä. Kehittäjätyöntekijät ovat keskeisiä toimijoita, heitä tuetaan itsearvioinnissa sekä hyödynnetään vertaisarviointia sekä vertaisoppimista kehittämisen tukena. Asiakkaiden osallistuminen hankkeeseen ja sen arviointiin on keskeistä koko prosessin ajan. Hankkeen arvioinnissa voidaan hyödyntää eri työkaluja.